

Stavovi javnosti prema tretmanu i rehabilitaciji počinitelja seksualnih delikata

Juraga, Anamaria

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Education and Rehabilitation Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:158:837169>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-04**

Repository / Repozitorij:

[Faculty of Education and Rehabilitation Sciences - Digital Repository](#)

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad

**Stavovi javnosti prema tretmanu i rehabilitaciji počinitelja seksualnih
delikata**

Anamaria Juraga

Zagreb, veljača 2023.

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad

**Stavovi javnosti prema tretmanu i rehabilitaciji počinitelja seksualnih
delikata**

Studentica:

Anamaria Juraga

Mentorica:

izv. prof. dr. sc. Anita Jandrić Nišević

Zagreb, veljača 2023.

Izjava o autorstvu rada

Potvrđujem da sam osobno napisala rad Stavovi javnosti prema tretmanu i rehabilitaciji počinitelja seksualnih delikata i da sam njegova autorica.

Svi dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima jasno su označeni kao takvi te su adekvatno navedeni u popisu literature.

Anamaria Juraga

Zagreb, veljača 2023.

Stavovi javnosti prema tretmanu i rehabilitaciji počinitelja seksualnih delikata

Studentica: Anamaria Juraga

Mentorica: izv. prof. dr. sc. Anita Jandrić Nišević

Program/modul: Socijalna pedagogija/Odrasli (počinitelji kaznenih djela)

Sažetak rada

Cilj ovog rada je istražiti trenutno stanje stavova hrvatske javnosti o počiniteljima seksualnih delikata te njihovom tretmanu i rehabilitaciji. Istraživanjem se nastoji utvrditi značajnost razlika u stavovima prema tretmanu i rehabilitaciji počinitelja seksualnih delikata. Nadalje, istražuje se povezanost između spola, dobi i postignute razine obrazovanja sa stavovima prema počiniteljima seksualnih delikata, ali i razlike u stavovima ovisno o tome jesu li ispitanici bili žrtva kaznenog djela i/ili poznaju žrtvu kaznenog djela.

Podaci su prikupljeni online putem tijekom svibnja i lipnja 2022. godine. Obuhvaćen je prigodan uzorak od N= 233, od kojih je N= 173 ženskog spola (74,2%), N= 59 muškog spola (25,3%) i N=1 nebinarna osoba (0,4%). Primijenjen je mjerni instrument Skala percepcije počinitelja seksualnih kaznenih djela te su prikupljeni podaci o spolu, dobi, razini postignutog obrazovanja, političkom opredjeljenju, značajnosti religije te jesu li ispitanici bili žrtvom kaznenog djela i poznaju li žrtvu kaznenog djela.

Rezultati su pokazali da prevladavaju pozitivni stavovi prema tretmanu i rehabilitaciji prema počiniteljima seksualnih delikata. Pronađena je statistički značajna povezanost između razine postignutog obrazovanja i stavova, pri čemu ispitanici sa višom razinom postignutog obrazovanja iskazuju pozitivnije stavove prema tretmanu i rehabilitaciji počinitelja seksualnih delikata. Nadalje, nije pronađena statistički značajna povezanost između dobi i stavova prema tretmanu i rehabilitaciji, kao ni kod spola. Statistički značajna razlika nije pronađena ni kod ispitanika koji su bili žrtve kaznenog djela i onih koji nisu te onih koji poznaju žrtvu kaznenog djela i onih koji ne poznaju ni jednu žrtvu kaznenog djela.

Ključne riječi: počinitelji seksualnih delikata, tretman, rehabilitacija, stavovi javnosti

Attitudes of the public towards the treatment and rehabilitation of sexual offenders

Student: Anamaria Juraga

Mentor: Anita Jandrić Nišević, PhD

Program/module: Social pedagogy/ Adults

Summary:

The aim of this paper is to investigate the current state of attitudes of the Croatian public about the treatment and rehabilitation of sexual offenders. The research seeks to determine the significance of differences in attitudes toward sex offenders. Furthermore, the research investigates the relationship between gender, age and achieved level of education with attitudes towards treatment and rehabilitation of sex offenders, as well as differences in attitudes depending on whether the participants were victims of the crime and/or know a victim of a crime.

Data were obtained online during May and June of 2022. The study conducted a convenient sample of N= 233, of which N= 173 is female (74.2%), N= 59 male (25.3%) and N=1 non-binary person (0.4%). The instrument “The Perceptions of Sex Offenders Scale” was applied and data were collected on gender, age, level of achieved education, political spectrum, the significance of religion and whether the participants were victims of a crime and/or whether they knew a victim of a crime.

The results show predominantly positive attitudes towards treatment and rehabilitation of sex offenders. A statistically significant relationship was found between the level of achieved education and attitudes, in which participants with a higher level of achieved education expressed more positive attitudes towards the treatment and rehabilitation of sex offenders. Furthermore, no statistically significant relationship was found between age and attitudes toward treatment and rehabilitation, as well as gender. A statistically significant difference was not found in the participants who were victims of a crime and those who were not and those who knew a victim of a crime and those who do not know any victims of a crime.

Keywords: sex offenders, treatment, rehabilitations, attitudes of the public

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2.KAZNENI ZAKON	3
3. ETIOLOŠKA OBILJEŽJA POČINITELJA SEKSUALNIH DELIKATA	5
3.1. Biološke teorije.....	5
3.2. Kognitivne teorije	6
3.3. Bihevioralne teorije.....	6
3.4. Teorije socijalnog učenja	7
4.TRETMAN I REHABILITACIJA POČINITELJA SEKSUALNIH DELIKATA	10
5. STAVOVI JAVNOSTI I MEDIJI	15
5.1. Stavovi javnosti prema počiniteljima seksualnih delikata - pregled istraživanja	15
5.2. Utjecaj medija na stavove javnosti	19
6. CILJEVI, ISTRAŽIVAČKI PROBLEMI I HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA	20
7. METODOLOGIJA	21
7.1. Uzorak ispitanika.....	21
7.2. Mjerni instrument	25
7.3. Način prikupljanja i obrade podataka	26
8. REZULTATI I RASPRAVA	27
8.1. Razlike u stavovima prema tretmanu i rehabilitaciji počinitelja seksualnih delikata s obzirom na spol, dob i razinu postignutog obrazovanja	30
8.2. Razlike u stavovima prema tretmanu i rehabilitaciji počinitelja seksualnih delikata s obzirom na vlastitu viktimizaciju i/ili viktimizaciju bližnje osobe	33
9.OGRANIČENJA I DOPRINOSI PROVEDENOG ISTRAŽIVANJA	35
10. ZAKLJUČAK	37
11. LITERATURA	38

1. UVOD

Seksualno nasilje obuhvaća široki kontinuum ponašanja koji se proseže od seksualnog uznemiravanja, zlostavljanja te silovanja, do trgovanja ljudima i djece u svrhe prisilne prostitucije i/ili pornografije. Malo je skupina počinitelja kaznenih djela koje izazivaju jednako ili više straha i prijezira u javnosti kao počinitelji seksualnih delikata. Medijski senzacionalizam pridonio je postojećim mitova da su svi počinitelji seksualnih delikata recidivisti, „predatori“ koji se ne mogu liječiti i da su seksualni zločini dosegli epidemiju proporcije (Levenson, 2003; Sample & Bray, 2003, prema Malinen i sur., 2014).

U društvu postoje mnogo pogrešnih percepcija o populaciji počinitelja seksualnih delikata. Problemi vezani uz recidivizam, karakteristike počinitelja, tretmana, rehabilitacije te učinkovitog zakonodavstva su samo neka od područja koja su neshvaćena od strane javnosti. Javnost je postala zadubljena u vlastiti strah od potencijalne seksualne viktimizacije da zanemaruje pravilno postupanje prema ovoj populaciji počinitelja. Političari, kreatori politika i mediji prepoznali su navedenu zabrinutost unutar društva te su odigrali ključnu ulogu u senzacionalizaciji opasnosti od počinitelja seksualnih delikata. Kao rezultat toga, javnost je postala slabo informirana o počiniteljima seksualnih delikata i njihovim zločinima. Društvo percipira navedene počinitelje kao homogenu skupinu, gdje kompletna skupina počinitelja seksualnih delikata predstavlja jednaku opasnost za zajednicu. Zagovaraju dulje kazne, ograničenje mjesta stanovanja, uvođenje javnog registra, nadzor nakon izlaska na slobodu, ograničenje mjesta stanovanja i ostale restriktivne mjere (Maloić, 2021). Kreiranje javnih politika kako bi se prevenirale buduće potencijalne seksualne viktimizacije članova društva, bi trebalo biti ustanovljeno na empirijskim dokazima dobiveni istraživanjima. Uvažavanje emocionalnih reakcija društva umjesto empirijskih dokaza u kreiranju javnih politika se smatra neučinkovitim i neetičkim (Grove & Meehl, 1996). Počinitelji seksualnih delikata čini heterogenu grupu počinitelja čiji su obrasci počinjenja raznovrsni. Razlikuju se i u riziku opasnosti koji predstavljaju društvu, što je bitan faktor u tretmanu i prevenciji recidivizma. Striktno zatvaranje i kažnjavanje počinitelja seksualnih delikata neće dovesti do nikakvih trajnih promjena, već samo privremenih. Kvalitetna i adekvatna rehabilitacija te tretman počinitelja stvara prostor za moguću promjenu ponašanja i stavova počinitelja; od

stavova koji potiču ponovno počinjenje seksualnih delikata odnosno recidivizam, do onih koji podupiru prosocijalne vrijednosti društva odnosno odvratanje od ponovnog počinjenja.

Cilj ovog diplomskog rada jest istražiti trenutno stanje stavova hrvatske javnosti o počiniteljima seksualnih delikata te njihovoj rehabilitaciji, prikazati koje mogućnosti i prednosti javnost vidi u odnosu na rehabilitaciju počinitelja, ali jednako tako izazove i teškoće rehabilitacije i reintegracije počinitelja seksualnih delikata.

2.KAZNENI ZAKON

Za razumijevanje seksualnog nasilja, a samim time i počinitelja seksualnih delikata, važno je imati na umu zakonski okvir seksualnog nasilja. Hrvatski Kazneni zakon 2021. (NN 84/21.) propisuje seksualne delikte unutar Glave šesnaest (XVI.), Kaznena djela protiv spolne slobode te Glave sedamnaest (XVII.), Kaznena djela protiv spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta.

Pod Kaznena djela protiv spolne slobode spadaju:

- Silovanje (čl. 153.),
- Teška kaznena djela protiv spolne slobode (čl. 154.),
- Bludne radnje (čl. 155.),
- Spolno uznemiravanje (čl. 156.)
- i Prostitucija (čl. 157.).

Pod Kaznena djela protiv spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta spadaju:

- Spolna zlorporaba djeteta mlađeg od petnaest godina (čl. 158.),
- Spolna zlorporaba djeteta starijeg od petnaest godina (čl. 159.),
- Zadovoljenje pohote pred djetetom mlađim od petnaest godina (čl. 160.),
- Mamljenje djece za zadovoljenje spolnih potreba (čl. 161.),
- Podvođenje djeteta (čl. 162.),
- Iskorištavanje djece za pornografiju (čl. 163.),
- Iskorištavanje djece za pornografske predstave (čl. 164.),
- Upoznavanje djece s pornografijom (čl. 165.)
- i Teška kaznena djela spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta (čl. 166.).

Kazneni zakon iz 1997. godine (NN 110/97, 27/98, 50/00, 129/00, 51/01, 111/03, 190/03, 105/04, 84/05, 71/06, 110/07, 152/08, 57/11, 143/12) propisivao je seksualne delikte kroz Glavu četrnaest pod nazivom Kaznena djela protiv spolne slobode i čudoređa koje je sadržavala:

- silovanje (čl. 188.),
- spolni odnošaj s nemoćnom osobom (čl. 189.),
- prisila na spolni odnošaj (čl. 190.),

- spolni odnošaj zloupotrebom položaja (čl. 191.),
- spolni odnošaj s djetetom (čl. 192.),
- bludne radnje (čl. 193.),
- zadovoljenje pohote pred djetetom ili maloljetnom osobom (čl. 194.),
- podvođenje (čl. 195.),
- iskorištavanje djece ili maloljetnih osoba za pornografiju (čl. 196.),
- upoznavanje djece s pornografijom (čl. 197.),
- rodoskvrnuće (čl. 198.)
- te 2003. godine uvodi kazneno djelo Dječja pornografija na računalnom sustavu ili mreži (čl. 197a) (Katulić, 2006).

Osim što je Kazneni zakon iz 2011. propisao kaznena djela seksualnih delikata kroz dvije glave umjesto jedne kao u Kaznenom zakonu iz 1997., također se uvode dva nova kaznena djela. Prvo novouvedeno kazneno djelo je kazneno djelo spolnog odnošaja bez pristanka koje čini osoba a koja s drugom osobom bez njezina pristanka izvrši spolni odnošaj ili s njim izjednačenu spolnu radnju. Bitno je razlikovati kazneno djelo silovanja i kazneno djelo spolnog odnošaja bez pristanka jer kod spolnog odnošaja bez pristanka nije nužno da počinitelj koristi silu ili prijetnju za postizanje zadovoljavanja vlastitih seksualnih želja. Dakako, pristanak se ne smatra dobrovoljnim ukoliko je spolni odnošaj izvršen zbog zlouporabe položaja, iskorištavanjem osobe koja nije u stanju izraziti svoje odbijanje ili nad osobom kojoj je oduzeta sloboda (Lemezina, 2016). Drugo novouvedeno kazneno djelo je kazneno djelo spolnog uznemiravanja pod koje se podrazumijeva svako verbalno, neverbalno ili fizičko seksualno ponašanje koje je neželjeno i koje kod žrtve izaziva sram, strah i povrjeđuje njezino dostojanstvo. Pavlović (2012) navodi kako se uvođenjem nove Glave sedamnaest (XVII.), koja propisuje kaznena djela protiv spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta, pojačava potrebna zaštita djece od seksualnih delikata te se usuglašava Kazneni zakon 2011. sa Konvencijom o pravima djeteta te Fakultativnim protoklom uz Konvenciju o pravima djeteta.

3. ETIOLOŠKA OBILJEŽJA POČINITELJA SEKSUALNIH DELIKATA

Što navodi ljude da čine kaznena djela seksualnih delikata? Koji su uzroci počinjenja takvih društveno neprihvatljivih i nemoralnih djela? Kroz godine istraživanja uzorka i same prirode seksualnih delikata, mnogi autori su razvili raznovrsne teorije koje objašnjavaju zašto počinitelji seksualnih delikata čine navedena kaznena djela. Teorije o seksualnim deliktima mogu se podijeliti na multifaktorske, jednofaktorske te na deskriptivne modele i tretmanske teorije. U daljnjem tekstu će biti predstavljene samo neke od najpoznatijih teorija u objašnjenju fenomena činjenja seksualnih delikata.

3.1. Biološke teorije

Biološke teorije objašnjavanju specifične biološke predispozicije koje mogu imati izravne i/ili predvidljive učinke na kognitivni i bihevioralni sustav pojedinca. U sklopu ove teme, biološke teorije objašnjavaju ulogu bioloških predispozicija i procesa u razvoju seksualno devijantnih misli, nagona i ponašanja počinitelja seksualnih delikata. Međutim, važno je naglasiti kako su biološke teorije u sklopu počinjenja seksualnih delikata relativno nova grana teorija te empirijski dokazi dosadašnjih istraživanja ne pokazuju prisutnost određenog biološkog fenomena u uzročnoj vezi sa seksualnom deliktima. Iz navedenog razloga biti će prikazani samo elementi kojima se biološka teorija bavila dok je proučavala moguća biološka objašnjenja počinjenja seksualnih delikata.

Prvo objašnjenje bioloških teorija se bavi strukturom mozga, prema kojoj se vjeruje da su seksualno devijantna ponašanja rezultat nekog oštećenja ili abnormalnosti u određenim strukturama mozga. Sljepoočni režanj i strukture limbičkog sustava (npr. talamus) igraju važnu ulogu u regulaciji seksualnih nagona, raspoloženja i agresije (Berlin, 1988; Kafka, 1995; Kafka, 2003). Posljedično, hipoteza se stvorila da oštećenje ili ozljeda ovih područja mozga može rezultirati abnormalnim ponašanjem u područja seksa, raspoloženja ili nasilja (Kafka, 1995). Drugo objašnjenje se nudi kroz ravnotežu hormona u tijelu, kao i razine neurotransmitera u dijelu mozga koji povećavaju vjerojatnost za počinjenje seksualnog prijestupa. Treće objašnjenje analizira abnormalnosti spolnih kromosoma ili genetske osobine koje mogu igrati neku ulogu u

razvoju seksualne devijantnosti. Četvrto i posljednje objašnjenje sugerira da mentalna retardacija igra primarnu ulogu u razvoju seksualnog prijestupa.

3.2. Kognitivne teorije

Kognitivni procesi su uznapredovali kao jedno od glavnih objašnjenja niza poremećaja, kao što su depresija, anksioznost te seksualne devijacije (Marshall, Laws i Barbaree, 1990; Barlow, 2002; Beck, 2002; prema Stinson, 2006). Kada je riječ o kognitivnim teorijama u sklopu počinitelja seksualnih delikata, one se razlikuju u svojim hipotezama o kognitivnim procesima koji su kritični u objašnjavanju te razumijevanju počinjenja seksualnih delikata. Kognitivne teorije prepoznaju da su osnovne komponente kognitivnih procesa iste, kao na primjer prisustvo kognitivnih distorzija, samopoštovanje te empatija, međutim različita su mišljenja kod autora u tumačenju uloge svake komponente te značajnost uloge koju igra za počinjenje seksualnih delikata. Kognitivne distorzije su jedan od glavnih problema i tretmanskih ciljeva kod počinitelja seksualnih delikata jer iskrivljuju realnost počinitelja na način da razmišlja i gleda na svoje počinjeno kazneno djelo na opravdani način. Autori Mužinić i Morić (2010, prema Mužinić i Vukota, 2010) navode negaciju i minimalizaciju svoga djela kao najčešće kognitivne distorzije kod počinitelja seksualnih delikata. Navode kako negacija može biti kompletna (*to mora da je netko drugi napravio*), parcijalna (*žrtva je pristala/uživala*), minimalizacija napada (*bilo je manje puta nego što je žrtva rekla*), minimalizacija odgovornosti (*bio sam pod jakim stresom, imao sam jaki seksualni nagon*), negacija štetnosti (*nisam bio nasilan, žrtva nije ozlijeđena*), minimalizacija planiranja (*žrtva je inicirala*), minimalizacija fantaziranja (*nisam razmišljao prije napada o zlostavljanju*). Uz navedene kognitivne distorzije, počinitelji seksualnih delikata koriste još pretjerane generalizacije, etiketiranje, personalizaciju, dihotomno mišljenje i ostale, kako bi održali svoje nepoželjno ponašanje (Marshall i Barbaree, 1990; prema Mužinić i Vukota, 2010).

3.3. Bihevioralne teorije

Bihevioralne teorije, koje potječu iz paradigmi klasičnog i operantnog uvjetovanja, u početku su bile usmjerene na bihevioralno učenje kod životinja (najpoznatiji Pavlov i Skinner, prema Stilson,

2006). Kasnija istraživanja su nastavila širiti spomenute teorije kako bi objasnila širok raspon ljudskih ponašanja (Melton, Seligman i Johnston, prema Stilson, 2006). Jedno od takvih ponašanja jest seksualna devijantnost koja je općenito definirana u smislu parafilija ili ponavljajućih fantazija, poriva ili ponašanja u vezi sa seksualnom aktivnošću, koja je bez pristanka, s neprikladnom dobi, neseksualnim stimulansom (Marshall i Eccles, 1993). Upravo se ova definicija temelji na bihevioralnim načelima, s obzirom na implicirani odnos između čestih misli i ponašanja te razvoj obrazaca seksualnog uzbuđenja. Uzbuđenje na seksualno devijantne podražaje igra ključnu ulogu u počinjenju seksualnih zločina, odnosno ljudi koji održavaju seksualne odnose sa ili seksualne osjećaje prema neprikladnim podražajima (najčešće djeca, životinje, neživi predmeti) vjerojatnije će počiniti djela seksualnog nasilja naspram ljudi s odgovarajućim seksualnim željama (Hunter i Becker, 1994.; Lalumiere i Quinsey, 1994, prema Becker, 1998). Bihevioralne teorije su korištene za objašnjavanje pojave i održavanje devijantnog seksualnog uzbuđenja i njegovog odnosa sa počinjenjem seksualnih delikata.

3.4. Teorije socijalnog učenja

Prema teoriji socijalnog učenja pojedinac promatra određena ponašanja kod drugih, uči reakcije i posljedice istih ponašanje, a zatim kasnije oponaša ta ponašanja kako bi postigao isti željeni rezultat (Bandura, 1969, prema Stilson, 2006). Teorija socijalnog učenja korištena je za objašnjenje socijalno-prihvatljivih te prikladnih ponašanja, kao i kriminalnih te seksualno devijantnih ponašanja. Jedna od najpoznatijih hipoteza ove teorije jest zlostavljeni-zlostavljač. Navedena hipoteza je nastala pretpostavkom istraživača da će mali postotak djece, nakon što su bili seksualno zlostavljeni, nastaviti seksualno zlostavljati druge kao odrasli ili stariji adolescenti jer su naučili seksualno devijantne obrasce uzbuđenja (Freeman-Longo, 1986; Burgess, Hartman, & McCormack, 1987.; Freund & Kuban, 1994.; Burton, Miller i Shill, 2002.; Ryan, 2002., prema Stilson, 2006). Hipotezu zlostavljeni-zlostavljač unaprijedili su brojni istraživači koji su identificirali ne samo proces kroz koji se to učenje događa, ali i nekoliko ključnih varijabli koje pomažu odrediti hoće li pojedinačna žrtva usvojiti ili naučiti seksualno devijantni obrasce ponašanja. Primjer ključne varijable u procesu učenja je iskustvo seksualnog zlostavljanja te rezultirajućih kognitivnih objašnjenja koja je pomažu žrtvi da shvati nasilje koje je nad njom

počinjeno. Ukoliko je seksualno zlostavljanje počinjeno nad djetetom ili adolescentom, ono donosi različite kognitivne zaključke o tom događaju i njegove uzroke te može stvoriti sustav vjerovanja ili kognitivnu shemu koja će mu pomoći u objašnjenju njegovog zlostavljanja. Nekoliko različitih vrsta kognitivnih obrazaca može pogodovati posrednom učenju o seksualnom uzbuđenju povezanom sa seksualnim zlostavljanjem, kao što su primjerice „ovo mora da je normalno“; „ovo nije štetno jer mi to radi netko kome vjerujem“ ili „ovo je na neki način ugodno“ (Freeman-Longo, 1986, Briggs & Hawkins, 1996, Eisenman, 2000.; Hummel, Thomke, Oldenburger i Specht, 2000, prema Burton, Miller i Shill, 2002). Autori Burton, Miller i Shill (2002) navode bitne elemente koji utječu na socijalno učenje seksualnog nasilja. Prvi element jest dob žrtve. Ako je žrtva vrlo mlada na početku seksualnog zlostavljanja, sklonija je nepromišljenom i lakšem usvajanju opaženih ponašanja, ponajviše ako je počinitelj normalizirao iskustvo. Nadalje, odnos između promatrača i modela ponašanja, bolje rečeno odnos između žrtve i počinitelja igra važnu ulogu u procesu učenja. Ako je počinitelj netko poznat i žrtva ima povjerenje, tada seksualno nasilje ima veću vjerojatnost da bude naučeno i kasnije usvojeno od strane žrtve. Odnos i povjerenje utječu na proces kognitivnih objašnjenja ili normalizacije zlostavljanja kroz jednostavnu logiku, kao na primjer: "Ako mi to radi moj tata koji me voli, vjerojatno je to što radimo u redu". Vrsta seksualnog čina i količina korištene sile također pospješuju učenje ili modeliranje seksualnog ponašanja za neke žrtve. Sila i/ili brutalnost uključeni u čin seksualnog zlostavljanja mogu oblikovati utiskivanje ili učenje o ponašanju jer je vjerojatnije da će žrtva obratiti pozornost i imati jake emocionalne reakcije na fizički štetna ili nasilna iskustva. Ranije spomenuti autori su sugerirali da zato što neke žrtve seksualnog nasilja nemaju odgovarajuće načine rješavanja traumatičnih iskustava zlostavljanja, oni to rješavaju nanošenjem istog zlostavljanja i sličnih ozljeda drugima. Četvrti element jest spol počinitelja. Viktimizacija od strane muškog počinitelja povećava vjerojatnost učenja seksualno devijantnih interesa ili ponašanja. Vjerojatnije je da će seksualno zlostavljeni mladić „modelirati“ odnosno usvojiti i oponašati seksualno nasilna ponašanja prema obrascima koje su pokazali muškarci u njegovom životu, uključujući i sami počinitelj zlostavljanja. Predzadnji čimbenik je trajanje zlostavljanja koje igra veliku ulogu u učenju seksualno devijantnog ponašanja. Ukoliko se zlostavljanje događa tijekom dužeg vremenskog razdoblja, tada žrtva ima više mogućnosti promatrati nasilna ponašanja i nagrade (ili kazne) koje je počinitelj doživio radi tih istih ponašanja. Ne smije se ni izostaviti činjenica da zlostavljano dijete može razviti emocionalnu ili socijalnu povezanost s počiniteljem (Garland i Dougher, 1990, prema Hummel i

sur., 2000), čime se povećava normalizacija počinjenog kaznenog djela. Drugim riječima, ako se žrtva emocionalno veže za počinitelja, tada žrtva može postupno naučiti prihvaćati ponašanje počinitelja kao prikladno ili opravdano na neki način. Konačno, broj počinitelja također može igrati ulogu u žrtvinom razumijevanju i reakciji na seksualno zlostavljanje. Viktimizacija od strane više počinitelja može učvrstiti uvjerenje da je to normalno iskustvo ili da je žrtva na neki način tražila ili zaslužila zlostavljanje (Freeman-Longo, 1986, prema Stilson, 2006). Ako do zlostavljanja dođe od strane više počinitelja, žrtva može početi modelirati ili oponašati ova ponašanja, ne samo zbog učestalosti zlostavljanja nego i zbog nastalih uvjerenja povezanih sa doživljenim seksualnim nasiljem.

Iako svaka od navedenih teorija ima svoje uporište i logiku u objašnjenju etiologije počinitelja seksualnih delikata, važno je ponoviti činjenicu da su počinitelji seksualnih delikata heterogena skupina. Sami počinitelji seksualnih delikata se razlikuju u vrsti kaznenih djela, vremenskom periodu u kojem su počinili/činili kaznena djela, načinu počinjenja, broju i izboru žrtava te naravno, vlastitim kapacitetima i osobnim životnim iskustvima. Zbog navedenih razloga, važno je kritički promatrati svaku teoriju te izvući podatke i saznanja koja nam daju bolji uvid u ovu kompleksnu skupinu počinitelja. Poznavanje različitih teorija pomaže ne samo u razumijevanju počinitelja seksualnih delikata, već i u razvoju kvalitetne prevencije te razvoju novih i naprednijih tretmanskih programa.

4.TRETMAN I REHABILITACIJA POČINITELJA SEKSUALNIH DELIKATA

Kercher i Long (1991) opisuju tretman počinitelja seksualnih delikata kao skup intervencija koje se provode s ciljem smanjivanja recidivizma, odnosno vjerojatnosti ponovnog počinjenja kaznenog djela. Tretmani koji se koriste u tretiranju počinitelja seksualnih delikata, točnije rečeno koji se koriste u rehabilitaciji počinitelja seksualnih delikata, su raznovrsni oblici psihoterapije, farmakološki tretmani za sniženje seksualne pobudljivosti, organski i fizički tretmani, modeli prevencije ponovnog delikta te bihevioralna rekondicioniranja. Početak svakog uspješnog tretmana seksualnih delikata započinje prvotnom procjenom rizičnosti korisnika za počinjenje ponovnog delikta (recidivizma). Yates (2003, prema Mužinić i Vukota, 2010) ističe kako su najefikasniji tretmani kriminogenog ponašanja upravo tretmani koji uzimaju u obzir razinu rizika za recidivizam, kriminogene potrebe korisnika koji se usklađuju s principom responzivnosti. Princip responzivnosti objašnjava da liječenje treba prilagoditi korisnicima na način da odgovara različitim karakteristikama pojedinca kao što su jezik, kultura, stil osobnosti, inteligencija, razine anksioznosti, stilovi učenja i kognitivne sposobnosti. Navedeni čimbenici mogu utjecati na uključenost korisnika u liječenje, njihovu motivaciju, njihovu sposobnost razumijevanja i primjene vještina u liječenju zbog čega tretmanski proces treba biti raznolik i prilagođen kako bi se povećala učinkovitost tretmana (Yates, 2013).

Maloić (2021) također ističe kako je kod izbora načina postupanja s počiniteljima seksualnih delikata ključan kriterij znanstveno utvrđena učinkovitost tretmanskih i rehabilitacijskih programa. Svaki tretman je baziran na radu na sebi, ali mora biti prilagođen potrebama i razini rizika koju predstavlja skupina koja prolazi kroz terapijski proces. Razinu rizika odnosno rizične čimbenike dijelimo na statične i dinamične rizične čimbenike. Autorice Mužinić i Vukota (2010) kao statističke čimbenike rizika navode mlađa dob počinitelja, prijašnja (neuspješna) iskustva tretmana, rani početak seksualne delinkvencije, prijašnja seksualna i/ili neseksualna delinkvencija, prijašnji nasilni delikti i ostali. Iste autorice kao dinamičke čimbenike rizika navode prisustvo kognitivnih distorzija, o kojima je bila riječ u teorijama počinitelja, seksualno devijantni životni stil, asocijalni životni stil, ovisnost o psihoaktivnim tvarima, impulzivnost, deficit intime i preostali. Yates (2003; prema Mužinić i Vukota, 2010) pod dinamične čimbenike navodi još deficit

u seksualnoj i općoj samoregulaciji, pristajanje ili ne na superviziju/nadgledanje u okviru života u zajednici te kriminalna ličnost.

Tretman počinitelja seksualnih delikata obuhvaća promjenu stavova prema počinjenom kaznenom djelu, kontroli seksualnog nagona, razvijanju empatije prema žrtvi te učenju prihvatljivog seksualnog ponašanja. Promjena stavova prema počinjenom kaznenom djelu se referira na, međuostalom, prihvaćanje odgovornosti za djela koja su počinili obzirom da je uvid u vlastito seksualno nasilno ponašanje najčešće obilježeno negacijom i minimaliziranjem, ali i drugim kognitivnim distorzijama (Marshall i sur., 1999, Ward i sur., 2006, prema Mužinić i Vukota, 2010). Učenje prihvatljivog seksualnog ponašanja se može vidjeti kao teško izvediv cilj jer seksualno ponašanje nije potaknuto samo kognitivnim procesima već i nagonima. Seksualni nagon za određenim seksualnim ponašanjima, odnosno nepoželjnim seksualnim ponašanjima, neće nestati tretmanom već je poanta naučiti počinitelje kako ga kontrolirati i samim time spriječiti mogućnost recidivizma (Mužinić, Vukota, 2010). Autori Levenson, Grady i Leibowitz (2016, prema Maloić, 2021) naglašavaju da kriminalni povratak (recidiv) može postati izvjestan ukoliko je počinitelju onemogućen normalan život u zajednici, primarno zbog neadekvatne reakcije zajednice čije se znanje sačinjava od mitova i stereotipa bez ikakvog znanja o rehabilitacijskim i reintegracijskim učincima. Dennis i sur. (2012, prema Maloić, 2021) nisu uspjeli dokazati učinkovitost samo psiholoških intervencija na recidivizam kod počinitelja seksualnih delikata. Ističu kako se uključivanjem počinitelja u tretman društvo namamljuje u lažni osjećaj sigurnosti i da je smanjen rizik od kriminalnog povrata. Suprotno tome, kanadska studija koja je metaanalizom obuhvatila više od 9000 počinitelja seksualnih delikata, pokazala je da je recidiviralo 9,9% počinitelja koji su bili obuhvaćeni rehabilitacijskim programima, dok je kod počinitelja koji nisu bili obuhvaćeni rehabilitacijskim programima, recidiviralo 17,3% (Hanson i sur., 2002, prema Maloić, 2021). Lösel i Schmucker (2005) su proveli metaanalizu rezultata 69 studija (N = 22 000) pri čemu se pokazuje da je recidiviralo 37% manje počinitelja koji su bili obuhvaćeni rehabilitacijskim programima, u odnosu na počinitelje koji nisu bili obuhvaćeni rehabilitacijskim programima.

Maloić (2021) predstavlja pregled aktualnih trendova i intervencija u postupanju s počiniteljima seksualnih delikata (Tablica 1). Tablica prikazuje kako punitivan (kažnjavajući) pristup, kao što su zatvaranje i ograničenja počinitelja seksualnih delikata, ima pozitivan učinak kod visokorizičnih

počinitelja i počinitelja koji imaju povijest vrbovanja djece. Kod počinitelja sa srednjim ili niskim rizikom, takav pristup nije imao značajne učinke na smanjenje recidivizma.

Tablica 1. *Aktualni trendovi i intervencije u postupanju s počiniteljima seksualnih delikata (Levenson, Brannon, Fortney i Baker, 2007; Levenson, Grady i Leibowitz, 2016; Levenson i Tewksbury, 2009; Mallion, Wood i Mallion, 2020; Maloić, 2021; McAlinden, 2016; Schultz, 2014; Sparks, 2021; Wilson i Yates, 2009)*

SUVREMENI TRENDVI I INTERVENCIJE	UČINKOVITOST	NEŽELJENI UČINCI	PREPORUKE
1. Socijalno izoliranje, učestalije zatvaranje i dulje kazne	- rezultati istraživanja upozoravaju da kaznene politike, koje u većoj mjeri uključuju zatvaranje i ograničavanje, mogu imati pozitivan učinak na kriminalni povrat kod visokorizičnih počinitelja seksualnih delikata	- dio registriranih počinitelja javnom objavom postaje žrtvom imovinskih delikata (npr. oštećivanje stambenog objekta), određeni postotak počinitelja postaje i žrtvom fizičkog nasilja	- razvoj i implementaciju zakonskih propisa temeljiti na rezultatima znanstvenih istraživanja
2. Ograničenja vezana uz mjesto stanovanja i zabrana približavanja određenim lokacijama	- ograničenja vezana uz stanovanje pokazala su se nužnima kod pojedinih nasilnih počinitelja seksualnih delikata	- članovi obitelji koji žive s registriranim seksualnim počiniteljem nerijetko su izloženi prijetnjama i različitim oblicima uznemiravanja od strane susjeda pa i različitim vrstama napada	- pomno razmotriti potrebu ograničenja vezanu uz stanovanje u svakom pojedinom slučaju
3. Javni registar i obavještavanje zajednice u kojoj počinitelj živi	- ograničenja vezana uz stanovanje pokazala su se nužnima kod pojedinih nasilnih počinitelja seksualnih delikata	- djeca tih počinitelja izložena su stigmatizaciji, uz emocionalna stanja koja uključuju depresiju, anksioznost, strah, ili ljutnju	- duljinu registracije određivati u skladu s rezultatima longitudinalnih istraživanja, te individualno temeljem aktuarskih instrumenata i kliničke procjene
4. Intenzivan nadzor i elektroničko praćenje	- za opasne počinitelje s poviješću vrbovanja djece zabrana približavanja primjerice parkovima i školama dokazano može biti korisna, naročito u kombinaciji s GPS uređajima za praćenje	- zbog zabrana stanovanja u blizini vrtića, škola, parkova, dječjih igrališta, autobusnih stanica počinitelji teško pronalaze bilo kakav smještaj	- postupanje u skladu s individualnim kriminogenim potrebama i procijenjenoj razini rizika
5. Sigurnosno preventivno zatvaranje i preventivni nadzor nakon punog izvršenja kazne zatvora.	- sigurnosno preventivno zatvaranje i sigurnosni nadzor nakon punog izvršenja kazne zatvora se, za zaista visokorizične odnosno opasne počinitelje, pokazuje opravdanim i nužnim	- zbog obveze udaljenosti od određenih lokacija najčešće ne mogu živjeti u gradskim sredinama te moraju seliti u manje naseljena mjesta, daleko od usluga koje trebaju, uz reduciranje tretmanskih mogućnosti i podrške obitelji	- primjena modela dokazane učinkovitosti kao što su model Rizik-potrebna-responzivnost (engl. <i>Risk-Need-Responsivity – RNR</i>) i Model dobrih života (engl. <i>Good Lives model – GLM</i>)
	- učinkovitost se ne pokazuje jednako punitivno postupanje prema svim počiniteljima, jer tamo gdje nije potrebno, može nanijeti štetu i pridonijeti recidivu	- financijski je, ali i emocionalno opterećujuće preseliti se u novo nepoznato područje, daleko od prijatelja i obitelji – rezultati istraživanja pokazuju da kombinacija registracije i obavještavanja javnosti mogu povećati stopu kriminalnog povrata	- počinitelje je potrebno percipirati kao cjelovite osobe, s fokusom na ključnim životnim područjima kao što su obitelj, zaposlenje, zajednica, osobna dobrobit, interesi i sadržaji slobodnog vremena.
	- istraživanja općenito nisu pokazala pozitivne učinke samo restrikcija, to jest nisu zamijećeni niti su utvrđeni dokazi o značajnijem učinku na pad broja seksualnih delikata.	- intenzivni načini praćenja mogu trošiti znaatne javne resurse (financijske, ljudske itd.) i istovremeno nepotrebno destabilizirati neke počinitelje	
		- upozorava se na velike troškove registracije i praćenja svih počinitelja seksualnih delikata, dok bi se dio tih sredstava mogao uložiti u pomoć i podršku žrtvama te na učinkovitije načine postupanja s počiniteljima.	

U uvodnom djelu ovog odlomka, predstavljeni su različiti modeli tretmana seksualnih delikata. Farmakološki pristup za sniženje seksualne pobudljivosti temelji se na pretpostavci da je neprihvatljivo ponašanje seksualno motivirano i da će potiskivanje seksualnog nagona smanjiti seksualno devijantno ponašanje. Cilj je očuvanje prihvatljivih spolnih interesa i ponašanja te smanjenje devijantnih i/ili parafilčnih ponašanja. Mužinić i Vukota (2010) navode kako se

počiniteljima pripisuju hormonski lijekovi (testosteron, antiandrogeni) kako bi smanjili učestalost i intenzitet seksualnog nagona i fantazija te smanjili potenciju i erekciju (kemijska kastracija), zatim antidepresivi te antiandrogeni koji smanjuju razinu testosterona kod muškaraca odnosno smanjuju učestalost erekcije i ejakulacije. Problem kod medikamentozne terapije jest činjenica što se mora primati doživotno kako bi bila efikasna (Bošnjak, 2018). Kirurška kastracija se više ne prakticira, ali javnost često priželjkuje njezin povratak po pitanju tretmana počinitelja seksualnih delikata, pogotovo kada su djeca žrtve kaznenog djela. Kirurška kastracija se može promatrati kroz dvije definicije; u užem smislu ona znači odstranjivanje gonada (testisa i jajnika), a u širem smislu se definira kao svaka intervencija koja sprječava lučenje ili normalno funkcioniranje spolnih hormona (Bilokapić, 2010, prema Bošnjak, 2018). Ortmann (1980, prema Mužinić i Vukota, 2010) navodi kako ova metoda značajno utječe na smanjenje stope recidivizma kod počinitelja koji su bili podvrgnuti metodi kirurške kastracije. Usprkos tome, kirurška kastracija se zabranila sedamdesetih godina prošlog stoljeća primarno zbog pojave hormonskih lijekova za tretman počinitelja seksualnih delikata koji su postizali isti efekt (Bošnjak, 2018).

Kognitivno bihevoioralni tretman, odnosno tretman koji se temelji na kognitivno bihevioralnoj teoriji, ističe se kao empirijski najpouzdaniji i nauspješniji tretman u suzbijanju recidivizma počinitelja seksualnih delikata (Hanson, 2002, prema Lösel i Schmucker, 2005). Temelji se na ponašanju, kogniciji i teorijama socijalnog učenja te modela koji nude viđenje seksualnih delikata kao rezultat naučenih ponašajnih i kognitivnih obrazaca. Navedeni obrasci razvijeni su, odnosno naučeni, kroz modeliranje, promatranja (opažanja) te (pozitivnog i negativnog) potkrepljenja ponašanja, stavova i kognicije. Kognitivno bihevioralni tretman u svom fokusu ima mijenjanje obrazaca ponašanja, kognicije i emocionalnih odgovora koji su usko povezani sa seksualnim deliktima odnosno da se svi problematični, devijantni i/ili kriminalni obrasci ponašanja zamijene sa nedevidijantnim i prosocijalnim ponašanjima i stavovima. Kognitivno-bihevioralni lanac, ili lanac počinjenja djela, jedan je od najbitnijih elemenata u tretmanu počinitelja seksualnih delikata. Osnova lanca počinjenja djela jest osjećaj – misli – napad (ponašanje) dok kognitivne distorzije pomažu počinitelju da opravda svoj napad (Mužinić i Morić, 2010, prema Mužinić i Vukota, 2010). Autori Mužinić i Morić (2010, prema Mužinić i Vukota, 2010) navode osnovne elemente lanca počinjenja djela:

1. *osjećaji sniženog samopouzdanja, usamljenosti ili konzufije* – počinitelj nije sposoban nositi se s trenutnim emocionalnim stanjem
2. *fantazije seksualnog nasilja* – javljaju se misli, razmišljanja ili ponašanja koja su podržana fantazijama i koje pravdaju putem racionalizacije i iskrivljenog mišljenja
3. *pasivno planiranje djela* – popraćeno fantazijama tijekom masturbiranja, i dalje su prisutne inhibicije dok se ne pojavi trigger (okidač) čime se fantazije kreću realizirati u javnost
4. *smekšavanje žrtve i prevencija kasnijeg razotkrivanja*
5. *počinjenje seksualnog nasilja*

Marlat i suradnici (Marlat, 1980, Laws 2000, Mužinić i Morić, 2010, prema Mužinić i Vukota, 2010) razvili su kognitivno-bihevioralne intervencije primjenjive za tretman počinitelja seksualnih delikata koje su nazvali prevencija relapsa. Baza prevencije relapsa jest razumijevanje procesa seksualnog napada i razvoj vještina koje se trebaju primijenjivati u odgovarajućim okolnostima kako bi se prekinuo proces napada (Laws i sur, 2000, Mužinić i Morić, 2010, prema Mužinić i Vukota, 2010). Laws i sur. (2000, prema Bošnjak, 2018) navode ciljeve komponente prevencije relapsa u kognitivno-bihevioralnim programima, kao što su: identifikacija povezanosti misli, osjećaja i ponašanja, prepoznavanje čimbenika i situacija koje služe započinjanju lanca počinjenja djela, učenje i usvajanje vještina za izbjegavanje potencijalnih situacija koje su rizične za ponovno počinjenje seksualnog delikta te izradu plana za izbjegavanje rizičnih situacija. Iz navedenog je vidljivo da su zadnja dva opisana pristupa (KBT i prevencija relapsa) vrlo slična, zbog čega je važno naglasiti kako je danas kognitivno-bihevioralna terapija koja uključuje elemente prevencija relapsa postala tretman izbora za počinitelje seksualnih delikata.

Uspješnost rehabilitacije i tretmana počinitelja seksualnih delikata pod velikim je utjecajem javnosti. Za ostvarivanje uspješne reintergracije i resocijalizacije počinitelja seksualnih delikata u društvo, važno je ispravno i kvalitetno informiranje javnosti o počiniteljima seksualnih delikata. Potrebno je osvijestiti negativni učinak postojećih senzacionalističkih mitova i stereotipa uvriježenih od strane medija koji potiču socijalnu izolaciju počinitelja seksualnih delikata pri čemu mogu doprinijeti ponovnom počinjenju kaznenog djela.

5. STAVOVI JAVNOSTI I MEDIJI

5.1. Stavovi javnosti prema počiniteljima seksualnih delikata - pregled istraživanja

Stav je, prema definiciji Hrvatske enciklopedije, stečena, relativno trajna i stabilna struktura pozitivnih ili negativnih emocija, vrjednovanja i ponašanja prema nekom objektu (osobi, skupini, pojavi, ideji). Stavovi se sastoje od tri komponente: 1) kognitivne - stereotipi/uvjerenja/mišljenja koja ljudi imaju o objektu stava; 2) afektivne – emocionalni odgovor na objekt stava; 3) bihevioralne – ponašanja prema objektu stava (Breckler, 1984; Harper, Hogue i Bartels, 2017, prema Marfan, 2021). Rogers, Hirst i Davies (2011, prema Hancock, 2019) utvrdili su kako različiti čimbenici, poput stereotipa i mitova, rodnih uloga te medija, doprinose negativnim stavovima prema počiniteljima seksualnih delikata. Negativni učinci stereotipa vidljivi su u pogrešnom načinu postupanja, očekivanja i razmišljanja dok se aktivno zanemaruju empirijski dokazi kao što su statistički pokazatelji i rezultati istraživanja. Sanghara i Wilson (2010, prema Maloić, 2021) ističu kako mitovi i stereotipi zapravo mogu pomoći počiniteljima seksualnih delikata da izbjegnju kaznu za kazneno djelo jer se seksualno nasilje generalno ne očekuje od osobe koja ima obitelj, dobro razvijenu socijalnu mrežu te zaposlenje.

U kontekstu počinitelja seksualnih delikata, postoje tri mita koja se najčešće protežu u društvu (Borhart i Plumm, 2015; Gakhal i Brown, 2011; Levenson, Brannon, Fortney i Baker, 2007; Luca-Mrđen, 2005; Vandiver, Braithwaite i Stafford, 2016; prema Maloić, 2021):

1. počinitelji najčešće ne poznaju svoje žrtve, to jest radi se o njima nepoznatim osobama
2. seksualne delikte čine isključivo muškarci prema ženama i djeci
3. seksualni delikti česti su i u velikom su porastu

Nadalje, Maloić (2021; Gakhal i Brown, 2011; Schultz, 2014; Borhart i Plumm, 2015; Ritossa, 2018) također navodi i najčešće stereotipe počinitelja seksualnih delikata:

1. počinitelji seksualnih delikata su homogena skupina; svi su isti
2. jako izražena želja za seksom, koja se gleda kao glavni i jedini pokretač počinjenja delikata
3. frustrirani su manjkom seksualnog života i životom jer su usamljenici bez partnera, prijatelja, obitelji i općenito socijalnog života
4. svi počinitelji seksualnih delikata su opasne i mentalno bolesne osobe

5. počinitelji seksualnih delikata su nepopravljivi
6. stope recidivizma su visoke jer je recidiv očekivan i izvjestan
7. rehabilitacijski programi ne mogu biti učinkoviti i nije moguća njihova socijalna reintegracija zbog obilježja počinitelja seksualnih delikata.

Prvi mit je gotovo uvijek prva stvar koju čujemo od naše okoline, pročitamo u komentarima na društvenim mrežama, naučimo kao mala djeca kada nas uče o opasnostima nepoznatih ljudi. Obzirom na duboku uvriježenost ovog mita u društvu, nije čudo što upravo on izaziva najveći strah u zajednici, iako podaci pokazuju da su takvi oblici silovanja najrjeđi (Russel, 1985., Allison, Wrightsman, 1993, prema Kovčo-Vukadin, 2003). Kraljević (2013) ističe kako rezultati istraživanja pokazuju kako je u više od 80% slučajeva žene silovao muškarac kojeg poznaju i vjeruju, od čega su 45% počinitelja njihovi trenutni intimni partneri. Omjer silovanja od strane poznatog počinitelja naspram nepoznatog počinitelja je tri naprema jedan, što ukazuje na netočnost i neutemeljenost ovog mita (Kilpatrick i Best, 1990; prema Davison i Neale, 2002). Poseban naglasak u sklopu ovog mita se stavlja kod kaznenih djela na štetu djece. Mediji posebice predstavljaju počinitelje seksualnih delikata na štetu djece kao „monstrume“ pri čemu navode određeni izgled i ponašanja takvih počinitelja te se ti opisi koriste kako bi upozorili djecu koga da se čuvaju. Popović (2017) navodi kako je stvarnost suprotna – većina počinitelja seksualnih delikata poznaje djecu i njihove roditelje, ostvaruje odnos povjerenja i s djecom i s roditeljima, ostavljaju dojam osobe od povjerenja i dobrih namjera što im suštinski olakšava počinjenje kaznenog djela jer dijete ne smatra počinitelja opasnim, ponajviše jer mu njegovi vlastiti roditelji vjeruju.

Drugi mit je netočan iz više razloga. Važna činjenica koja se mora naglasiti je da seksualno nasilje, ali i nasilje općenito, nema roda. spola niti dobi – počinitelj, jednako koliko i žrtva, može biti svatko. Iako podaci pokazuju da su u kontekstu seksualnog nasilja počinitelji najčešće muškog roda ipak ih ne čine isključivo muškarci jer postotak žena počiniteljica seksualnog zlostavljanja djece može biti i do 10% (Rittossa, 2007, prema Popović, 2018). Može se argumentirati da se stvarni postotak žena počiniteljica manje prepoznaje/prijavljuje/procesuiraju upravo zbog ovog mita. Specifičnost kada se u medijima pojavi slučaj žene počiniteljice seksualnih delikata su upravo komentari koji „uzdižu“ odnosno glorificiraju počinjeno kazneno djelo (Oliver, 2007, prema Orečić, 2022). Taj stereotip potvrđuje i Popović (2017) koja govori kako vlada mišljenje da dječaci

uživaju i priželjkuju seksualne odnose s odraslim ženama temeljem komentara na vijestima koje su prenosile upravo takav slučaj. Takvi komentari su dan danas lako dostupni i prisutni te se najčešće radi o punoljetnim muškarcima koji priželjkuju da su oni bili na mjestu maloljetne muške žrtve te izražavaju žaljenje što nisu imali vlastitu priliku iskusiti. Seksualno nasilje između punoljetne žene počiniteljice seksualnih delikata te punoljetne muške žrtve su istraživali Hines i Douglas (2009, prema Papec, 2022) čiji prikaz studija pokazuje da čak 33% žena izvještava o korištenju agresije za prisiljavanje muškaraca da se uključe u određeno seksualno ponašanje. Usprkos činjenici da je većina situacija korištenja agresija bila verbalna, žena i muškaraca navode da žene ponekad koriste fizičku silu kako bi postigli željene seksualne ciljeve (Anderson, 1998; Struckman Johnson & Struckman Johnson, 1998; Hines i Douglas, 2009, prema Papec, 2022). Naposljetku, ovaj mit zanemaruje i seksualno nasilje počinjeno od strane muškog počinitelja prema muškarcu žrtvi. Pavković (2008, prema Kraljević, 2013) navodi kako 1 od 9 muškaraca u životu doživi neko neželjeno ili prisilno seksualno iskustvo pri čemu su počinitelji većinom muškarci.

Treći mit, koji se odnosi na recidivizam počinitelja seksualnih delikata, je također netočan. Pitanje recidiva je već objašnjeno kod tretmana počinitelja seksualnih delikata, ali je važno istaknuti i druga istraživanja koja će opovrgnuti ovaj mit. Istraživanja pokazuju da su stope recidivizma niže nego što javnost smatra da jesu. Ovisno o provedenoj studij, rezultati pokazuju kako se stope recidivizma kreću između 5% i 15% (Schultz, 2014, prema Levenson, Grady i Leibowitz, 2016). Bench i Allen (2013, prema Schultz, 2014) proveli su longitudinalni studij tijekom petnaest godina, na uzorku od 389 osuđenih počinitelja seksualnih delikata, čiji su rezultati pokazali kako je da recidiviralo 10% počinitelja. Harris i Hanson (2004, prema Maloić, 2021) također su istraživali recidivizam kod 4724 muških počinitelja, i do 15 godina nakon prve osude, pri čemu rezultati pokazuju kako 76% počinitelja nije bio ponovno uhićen zbog počinjenja novog seksualnog delikta. Također su rezultati pokazali manju vjerojatnost recidivizma kod počinitelja koji su prvi put počinili seksualni delikt te koji su prešli pedesete godine života.

Averzija društva prema počiniteljima seksualnih delikata dokazana je rezultatima višebrojnih istraživanja. Pickett, Mancini i Mears (2013) su rezultatima svoje studije došli do spoznaje kako žene izražavaju više straha i da su više za punitivniji način sankcioniranja počinitelja seksualnih delikata negoli muškarci. Istovremeno, ista studija pokazuje kako ljudi sa nižim razinama

obrazovanja i koji su starije dobi izražavaju negativnije stavove prema počiniteljima. Istraživanje Willis i suradnika (2013) u Novom Zelandu dovodi do rezultata kako su žene izrazile negativnije stavove naspram muškaraca, jednako kao što su i ispitanici sa nižom razinom obrazovanja izrazili negativnije stavove negoli ispitanici sa višim razinama obrazovanja. Iste rezultate po pitanju razine obrazovanja dobili su i Shackley i suradnici (2014) temeljem stanovništva Australije. Rezultati su potvrdili kako su ispitanici sa višim razinama obrazovanja imali pozitivnije stavove prema počiniteljima seksualnih delikata, suprotno ispitanicima sa nižim razinama obrazovanja koji su izrazili negativnije stavove. Povezanost znanja i obrazovanja te stavova prema počiniteljima, pokazuje i studija Kjelsberg i Loos (2008) koji su proveli osoblje zatvora kroz edukativni program o počiniteljima seksualnih delikata. Rezultat studije pokazuje kako educiranje ima pozitivnog utjecaja na stavove prema počiniteljima seksualnih delikata. Nadalje, kod istraživanja stavova ispitanika koji su bili žrtvom ili poznaju žrtvu seksualnog nasilja, rezultati nisu pokazali utjecaj navedenih faktora na stavove (Levenson i sur., 2007, Katz-Schiavone i sur., 2008, prema Sahlstrom i Jeglic, 2008). Suprotno tome, postoje istraživanja koja dokazuju kako navedeni faktori imaju značajni utjecaj na stavove prema počiniteljima seksualnih delikata (Ferguson i Ireland, 2006). Constantinos (2022) proveo je istraživanje koristeći Perceptions of Sex Offenders scale (PSO), koja je korištena u ovom istraživanju, na stanovnicima Grčke te su dobiveni rezultati zanimljivi. Primjerice, nije pronađena statistički značajna razlika između žena i muškaraca u stavovima, dok je pronađena statistički značajna razlika u stavovima po pitanju dobi, razine obrazovanja te poznavanju žrtve. Stariji sudionici (57-69 godina) su izražavali negativnije stavove na subskalama (dimenzijama) sankcioniranje i rehabilitacija te stereotipna razmišljanja negoli mlađa populacija (18-30 godina). Razina obrazovanja je u skladu s dosadašnjim istraživanjima, odnosno pokazuje kako ispitanici s višom razinom obrazovanja iskazuju pozitivnije stavove prema počiniteljima. Poznavanje žrtve je prikazalo statistički značajne razlike na subskalama (dimenzijama) sankcioniranje i rehabilitacija te stereotipna razmišljanja. Ispitanici koji nisu poznavali žrtvu više podržavaju stereotipna razmišljanja o počiniteljima seksualnih delikata te su mišljenja da se počinitelje treba strože kažnjavati naspram ispitanika koji su poznavali žrtvu.

5.2. Utjecaj medija na stavove javnosti

Utjecaj medija na stavove javnosti vidljiv je kroz tendenciju ljudi da prate i čitaju informacije koje potvrđuju/podržavaju njihove stereotipe te zanemaruju informacije koje ih osporavaju (Hilton i Von Hippel, 1996., prema O'Connor, 2008). Ukoliko mediji kontinuirano predstavljaju počinitelje seksualnih delikata kao usamljene muškarce koji su nepopravljivi predatori i koji napadaju noću, javnost (čitatelji) će filtrirati i odabirati samo one članke i vijesti koje to potvrđuju. Članak će biti zanemaren ako prenosi slučaj o ženi počiniteljici ili pak slučaj u kojem je počinitelj poznata osoba koju javnost doživljava kao dobru i plemenitu osobu jer nije u skladu sa postojećim mitovima i stereotipima. Juričić (2020, prema Maloić, 2021) je analizom studija medijskog izvještavanja o kriminalitetu u Hrvatskoj istaknula intenzivan interes medija za seksualne delikte dok se imovinski delikti manje izvještavaju iako su daleko zastupljeniji. Corabian i Hogan (2012) su putem rezultata svoje studije zaključili da mediji prikazuju počinitelje seksualnih delikata na negativan način čime direktno utječu na stavove javnosti te da negativno medijsko prikazivanje ima štetan učinak na pristup oblicima socijalne podrške, stambeno pitanje, mogućnost zaposlenja te odnose počinitelja seksualnih delikata. Rezultati istraživanja provedenog, temeljem komentara vijesti portala Jutarnji.hr iz 2015. godine, o seksualnom zlostavljanju djece, žrtvama i počiniteljima pokazuje kako 69,2% vijesti koristi senzacionalistički prikaz ove vrste nasilja (Popović, 2017). Prisutnost senzacionalizma dovodi do kreiranja pogrešnih uvjerenja i mišljenja o počiniteljima seksualnih delikata te zapravo podupire postojeće mitove i stereotipe koji pouspješuju mogućnost recidivizma. Anketom o počiniteljima seksualnih delikata se pokazalo kako 74% ispitanika koristi medije kao primarni izvor znanja i informacija o navedenim počiniteljima (Corabian, 2012). Mediji bi trebali, umjesto preuveličanih naslova i netočnih činjenica o počiniteljima, pokazivati dokazane i ispravne informacije kako o samim počiniteljima i njihovoj kompleksnosti, tako i o žrtvama i seksualnom nasilju u cijelosti. Iznošenje točnih podataka stope recidivizma i stope kriminaliteta glede seksualnog nasilja, točnih činjenica o hetereogenosti počinitelja seksualnih delikata, prednostima tretmana i rehabilitacije te poslijepenalne zaštite počinitelja mogu spriječiti trenutnu prisutnu stigmu i korektno educirati javnost.

6. CILJEVI, ISTRAŽIVAČKI PROBLEMI I HIPOTEZE ISTRAŽIVANJA

Cilj ovog rada je istražiti stavove hrvatske javnosti prema rehabilitaciji i tretmanu počinitelja seksualnih delikata. Sukladno cilju, postavljeno je nekoliko istraživačkih problema:

1. Dobiti uvid razlike u stavovima prema rehabilitaciji i tretmanu počinitelja seksualnih delikata s obzirom na rod.
2. Dobiti uvid razlike u stavovima prema rehabilitaciji i tretmanu počinitelja seksualnih delikata s obzirom na dob.
3. Dobiti uvid razlike u stavovima prema rehabilitaciji i tretmanu počinitelja seksualnih delikata s obzirom na postignutu razinu obrazovanja.
4. Dobiti uvid razlike u stavovima prema rehabilitaciji i tretmanu počinitelja seksualnih delikata s obzirom na prethodnu viktimizaciju ili viktimizaciju bližnjih

Sukladno istraživačkim problemima, postavljene su sljedeće hipoteze:

H1: Postoje statistički značajne razlike u stavovima hrvatske javnosti prema rehabilitaciji i tretmanu počinitelja seksualnih delikata na način da će osobe muškog roda biti sklonije pozitivnim stavovima.

H2: Postoje statistički značajne razlike između stavova hrvatske javnosti prema rehabilitaciji i tretmanu počinitelja seksualnih delikata na način da će osobe starije dobi imati negativnije stavove.

H3: Ne postoje statistički značajne razlike između stavova hrvatske javnosti prema rehabilitaciji i tretmanu počinitelja seksualnih delikata s obzirom na razinu postignutog obrazovanja.

H4: Postoje statistički značajne razlike između stavova hrvatske javnosti prema rehabilitaciji i tretmanu počinitelja seksualnih delikata na način da će osobe koje su bile žrtve kaznenog djela i/ili imali bližnjeg koji je bio žrtvom kaznenog djela, imati negativnije stavove.

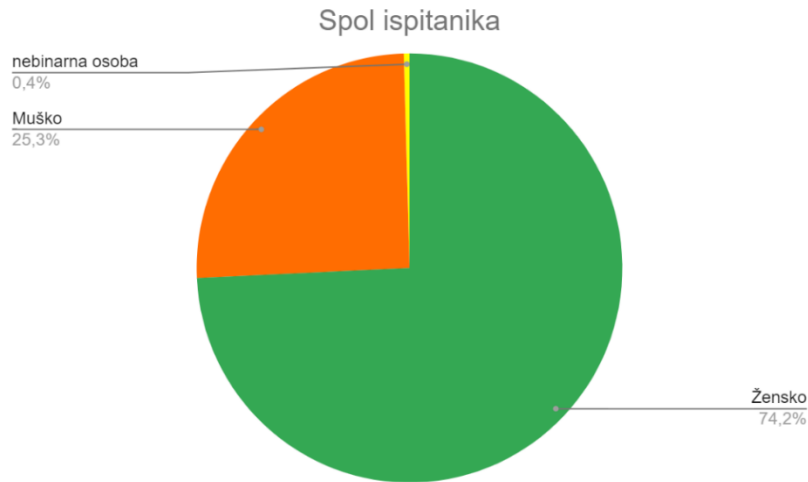
7. METODOLOGIJA

7.1. Uzorak ispitanika

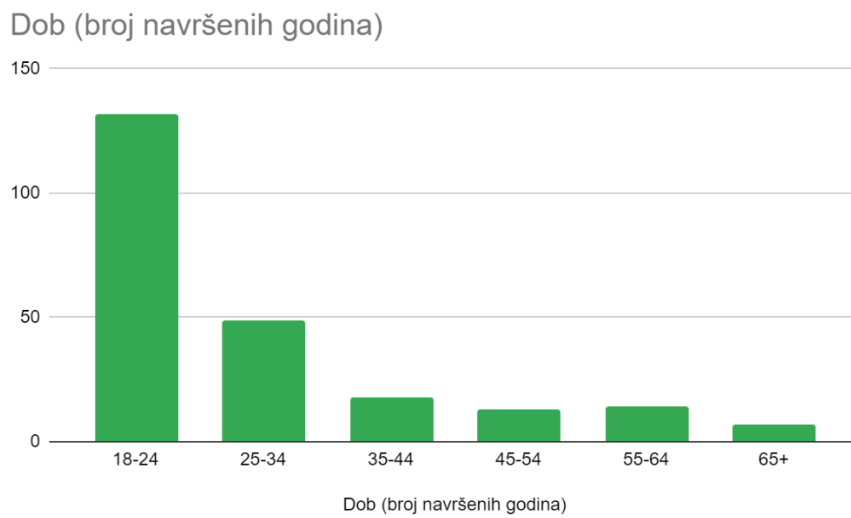
Uzorak se sastoji od 233 ispitanika, dominantno ženskog roda ($\check{Z}= 74,2\%$, $M=25,3\%$) dok se jedna osoba (0,4%) opredijelila kao nebinarna osoba (Grafikon 1). Dob sudionika istraživanja je u rasponu od 18 do 65+ godina. Najveći broj ispitanika pripada dobnoj skupini od 18 do 24 godine života, dok najmanji broj ispitanika pripada dobnoj skupini od 65+ godina (Grafikon 2). Na razini postignutog obrazovanja, najveći broj sudionika je postigao razinu preddiplomskog studija (37,3 %) te četverogodišnju srednju školu (27,5%) (Grafikon 3).

Radi preglednijeg prikaza uzorka, mjesto prebivališta se ograničilo na 5 regija Hrvatske: centralna Hrvatska (57,94%), južna Hrvatska/južna hrvatska obala (28,76%), istočna Hrvatska (5,58%), sjeverna hrvatska obala (5,58%) te planinska Hrvatska (0,43%). Četiri ispitanika su u mjesto prebivališta upisala inozemstvo te čine 1,72% cjelokupnog uzorka. Političko opredjeljenje pokazuje da se 37,8% ispitanika izjašnjava kao lijevo, 33,9% je odabralo ništa od navedenog, 12% kao centar, 11,6% kao desno te 4,7% kao ekstremno lijevo. Zadnja dva sociodemografska pitanja bila su vezana uz vlastitu viktimizaciju kaznenih djela ili pak viktimizaciju bližnjih. Važno je naglasiti da je određeni dio ispitanika potvrdno odgovorilo na više kaznenih djela obzirom da je u pitanju navedena uputa da se označi sve što je primjenjivo, što će biti prikazano u grafovima. Ukoliko navedena kaznena djela nisu bila primjenjiva, postojala je opcija "Ostalo" gdje su ispitanici mogli upisati kazneno djelo. Na pitanje "Je li netko Vama blizak, poput članova obitelji ili bliskih prijatelja, ikada bio/bila žrtvom kaznenog djela? (Molimo označite sve što je primjenjivo.)" najveći postotak je ostvarilo kazneno djelo krađe (39,5%), kazneno djelo fizički napad (21%) te seksualno nasilje i vandalizam koji dijele isti postotak (9,4%). 45,1 % ispitanika je označilo da ništa od navedenog nije primjenjivo (Grafikon 4). Na zadnje sociodemografsko pitanje "Jeste li Vi ikada osobno bili žrtvom kaznenog djela? (Molimo označite sve što je primjenjivo.)" potvrdno je odgovorilo 30% ispitanika, od čega su kazneno djelo krađe (18,9%) i seksualno nasilje (9,4%) bili najzastupljenija kaznena djela. 70 % ispitanika je odgovorilo da ništa od navedenog nije primjenjivo (Grafikon 5).

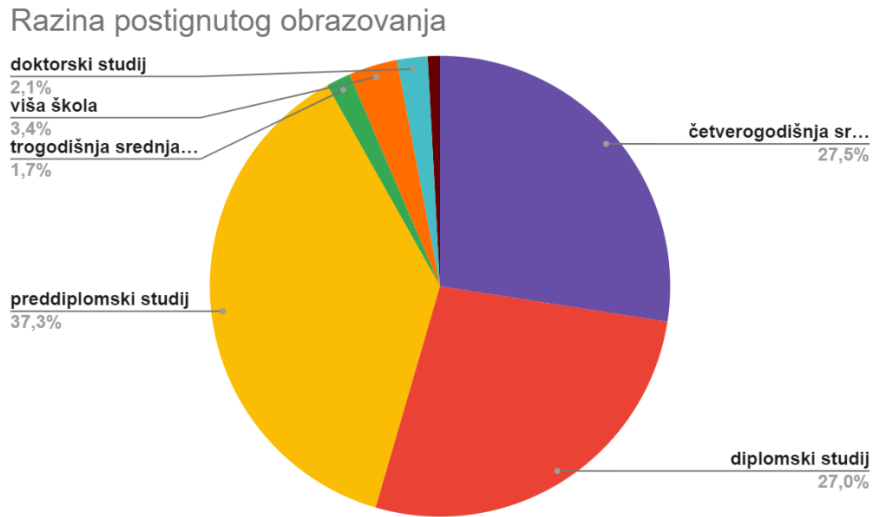
Grafikon 1. *Spol sudionika (N=233)*

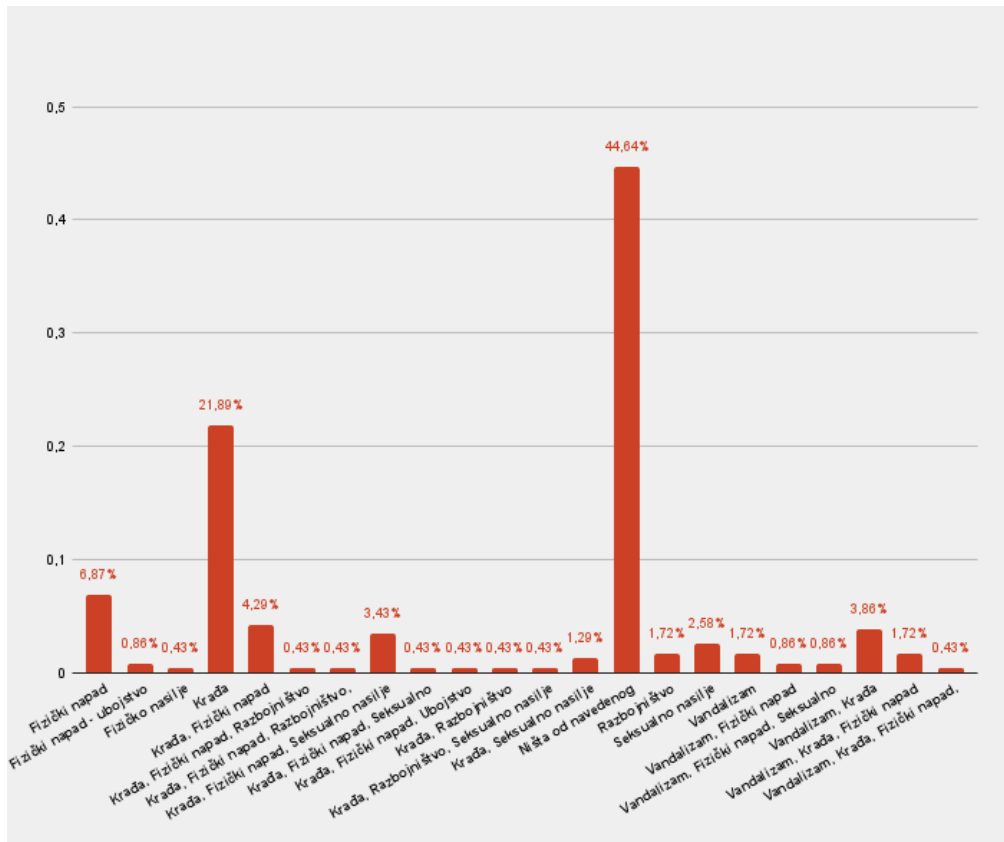
Grafikon 2. *Dob (broj navršenih godina) sudionika (N=233)*

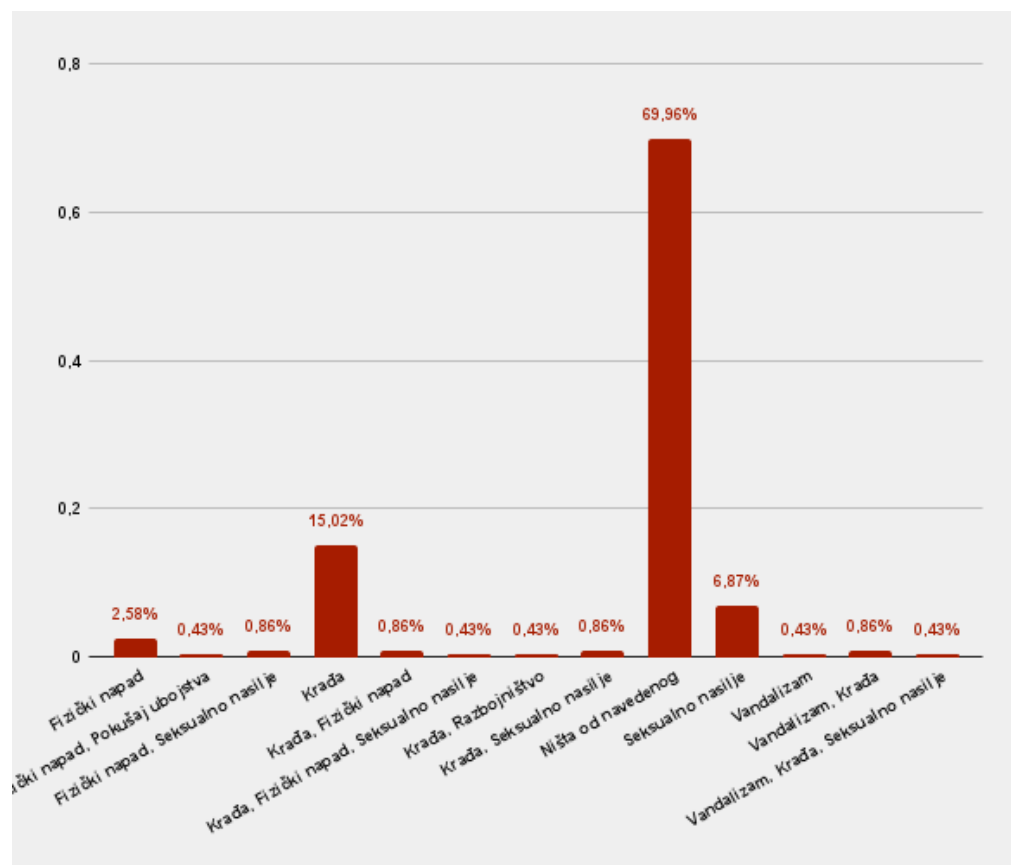
Grafikon 3. Razina postignutog obrazovanja (N=233)

Grafikon 4. Je li netko Vama blizak, poput članova obitelji ili bliskih prijatelja, ikada bio/bila žrtvom kaznenog djela? (N=233)

Grafikon 5. Jeste li Vi ikada osobno bili žrtvom kaznenog djela? (N=233)

7.2. Mjerni instrument

Kao instrument za ispitivanje stavova hrvatske javnosti o počiniteljima seksualnih delikata, korištena je Skala percepcije počinitelja seksualnih kaznenih djela (The Perceptions of Sex Offenders Scale; Harper i Hogue, 2014) koja se sastoji od 20 čestica odnosno 3 dimenzije: percepcija rizika, sankcioniranje i rehabilitacija te stereotipna razmišljanja. Dimenzija percepcija rizika kroz 5 čestica ispituje u kojoj mjeri ispitanici procjenjuju počinitelje seksualnih delikata kao rizičnima odnosno opasnim za društvo. Primjer tvrdnje koja spada u navedenu dimenziju je “Samo su neki počinitelji seksualnih delikata opasni”. Dimenzija sankcioniranje i rehabilitacija sadrži 10 čestica koje mjere percepciju ispitanika o učinkovitosti rehabilitacije te načina sankcioniranja počinitelja seksualnih delikata. Tvrdnje poput “Pokušati rehabilitirati počinitelja seksualnog delikta je gubitak vremena” i “Počinitelji seksualnih delikata bi trebali nositi uređaj za praćenje kako bi njihova lokacija mogla biti precizirana u bilo koje vrijeme” su primjer tvrdnja kojima mjerimo opisanu dimenziju. Posljednja dimenzija stereotipna razmišljanja zahvaća preostalih 5 čestica skale kojima se mjeri prisustvo stereotipnih razmišljanja o počiniteljima seksualnih delikata te u kojoj mjeri. Uključuje tvrdnje poput “Počinitelji seksualnih delikata imaju poteškoće u stvaranju prijateljstva, čak i ako se jako potrude”.

Ispitanici su svoja slaganja s navedenim tvrdnjama odabrali pomoću Likertove ljestvice od 1 do 5, tako što broj 1 ima značenje “ne slažem se uopće”, a broj 5 “u potpunosti se slažem”. Ukupni rezultat na upitniku se računa kroz zbroj odgovora na svim česticama, pri čemu viši ukupni rezultati na skali označava negativnu percepciju počinitelja seksualnih delikata. Upitnik Skala Percepcije počinitelja seksualnih delikata (autori) preveden je na hrvatski jezik te je provjerena konstruktiva valjanost upitnika. Utvrđena je trofaktorska struktura s visokim zasićenjima većine čestica na originalnim faktorima koji su objasnili 48,36% varijance. U ovom istraživanju dobivena je zadovoljavajuća pouzdanost upitnika od $\alpha=0,85$.

7.3. Način prikupljanja i obrade podataka

Istraživanje je provedeno na prigodnom uzorku od 233 ispitanika u online formatu uz korištenje Google Forms platforme u trajanju od 16. svibnja 2022. do 16. lipnja 2022. godine. Ispitanike se na sudjelovanje pozivalo putem društvene mreže Facebook, osobnih kontakata te su ispitanici zamoljeni da Upitnik prosljede svojim poznanicima i bližnjima, poznato kao metoda snježne grude. U uputi je navedena svrha istraživanja, da je sudjelovanje anonimno i dobrovoljno, sloboda odustajanja od sudjelovanja u istraživanju u bilo kojem trenutku i okvirno vrijeme potrebno za ispunjavanje. Naposljetku, sudionicima je naznačeno na koji način će se podaci koristiti i prikazivati uz kontakt mail za dodatna pitanja. Za obradu podataka koristile su se metode deskriptivne statistike (aritmetička sredina, standardna devijacija, frekvencije odgovora) te neparametrijski testovi.

Osoba koja se opredijelila kao nebinarna osoba se isključuje iz daljne analize obzirom da bi se njena anonimnost ugrozila kod daljne obrade podataka.

8. REZULTATI I RASPRAVA

Statistička analiza podataka provedena je u programu IBM SPSS Statistics 26. Stupanj slaganja ispitanika s tvrdnjama koje se odnose na stavove (percepciju) prema rehabilitaciji i tretmanu počinitelja seksualnih delikata izražen je u postocima u Tablici 1.

Tablica 1. Deskriptivna statistika rezultata na upitniku Skala percepcije počinitelja seksualnih delikata (N=232)

Tvrdnja	N	%					M	SD
		Ne slažem se uopće	Uglavnom se ne slažem	Ne mogu se odlučiti	Uglavnom se slažem	U potpunosti se slažem		
1. Sa podrškom i terapijom, netko tko je počinio seksualni delikt može naučiti kako promijeniti svoje ponašanje.	232	9%	15%	24%	35,2%	16,7%	3,356	1,1880
2. Ljudi koji počinje seksualni delikt bi trebali izgubiti svoja građanska prava (npr. glasanje, privatnost).	232	18,9%	25,3%	22,3%	15,5%	18%	2,884	1,3707
3. Smrtna kazna bi se trebala ponovno uvesti za počinitelje seksualnih delikata.	232	47,2%	16,3%	15%	10,3%	11,2%	2,219	1,4140
4. Ljudi su izrazito zabrinuti oko rizika koji predstavljaju počinitelji seksualnih delikata.	232	0,9%	12,4%	17,6%	33,5%	35,6%	3,906	1,0503
5. Više počinitelja seksualnih delikata bi trebali dobiti (odslužiti) kaznu unutar zajednice.	232	19,3%	23,2%	27,5%	13,3%	16,7%	2,850	1,3387
6. Počinitelji seksualnih delikata preferiraju ostati doma sami radije nego biti među velikim brojem ljudi.	232	9,4%	18%	48,9%	17,2%	6,4%	2,931	0,9933
7. Većina počinitelja seksualnih delikata nema bliske prijatelje.	232	21,5%	30,9%	36,1%	9%	2,6%	2,403	1,0045
8. Počinitelji seksualnih delikata	232	15%	28,8%	37,3%	14,6%	4,3%	2,644	1,0410

imaju poteškoće u stvaranju prijateljstva, čak i ako se jako potrudu.									
9. Kazne zatvora koje su izrečene počiniteljima seksualnih delikata su preduge kada se usporede dužine kazni zatvora ostalih kaznenih djela.	232	58,8%	23,2%	16,3%	0,9%	0,9%	1,618	0,8484	
10. Sloboda počinitelja seksualnih delikata bi trebala biti pod strogim restrikcijama ostatak njihova života.	232	6%	15,5%	22,7%	29,2%	26,6%	3,549	1,2065	
11. Pokušati rehabilitirati počinitelja seksualnog delikta je gubitak vremena.	232	33%	28,8%	21,5%	7,7%	9%	2,309	1,2556	
12. Počinitelji seksualnih delikata bi trebali nositi uređaj za praćenje kako bi njihova lokacija mogla biti precizirana u bilo koje vrijeme.	232	15,5%	23,2%	23,6%	16,3%	21,5%	3,052	1,3699	
13. Samo su neki počinitelji seksualnih delikata opasni.	232	36,9%	24%	11,6%	21,9%	5,6%	2,352	1,3215	
14. Većina počinitelja seksualnih delikata su neoženjeni muškarci.	232	31,3%	26,2%	27,5%	13,7%	1,3%	2,274	1,0876	
15. Velika je vjerojatnost da počinitelji seksualnih delikata ponovo počine isto kazneno djelo.	232	0,4%	2,1%	15,5%	45,5%	36,5%	4,155	0,7890	
16. Većina počinitelja seksualnih delikata drži do svoje privatnosti.	232	1,3%	3%	52,4%	28,8%	14,6%	3,524	0,8256	
17. Lokalna zajednica bi trebala biti informirana o detaljima počinitelja seksualnih delikata.	232	7,7%	8,6%	20,2%	27,5%	36,1%	3,755	1,2440	
18. Osuđeni počinitelji seksualnih delikata nikada ne bi trebali biti pušteni iz zatvora.	232	29,6%	25,3%	23,2%	9,9%	12%	2,494	1,3298	
19. Počinitelji seksualnih delikata će gotovo uvijek počiniti daljnja kaznena djela.	232	9%	14,2%	37,3%	27%	12,4%	3,197	1,1121	

20. Nekim počiniteljima seksualnih delikata bi trebalo dopustiti da rade u školama.	232	66,5%	16,7%	11,6%	2,6%	2,6%	1,579	0,9711
---	-----	-------	-------	-------	------	------	-------	--------

Tvrđnja „**Sa podrškom i terapijom, netko tko je počinio seksualni delikt može naučiti kako promijeniti svoje ponašanje**” pokazuje kako se najveći postotak ispitanika (35,2 %) slaže sa pozitivnim učincima rehabilitacije i tretmana počinitelja seksualnih delikata. Nadalje, tvrdnja „**Pokušati rehabilitirati počinitelja seksualnog delikta je gubitak vremena**” je također postigla najveći stupanj slaganja, odnosno neslaganja, sa 33% ispitanika. Tvrđnje „**Velika je vjerojatnost da počinitelji seksualnih delikata ponovo počine isto kazneno djelo**” te „**Velika je vjerojatnost da počinitelji seksualnih delikata ponovo počine isto kazneno djelo**” koje se dotiču pitanja recidivizma počinitelja seksualnih delikata pokazuju kako se ispitanici slažu s tim tvrdnjama ili su pak neodlučni. Na prvu tvrdnju se većina ispitanika složila (45,5%), odnosno smatraju kako je stopa recidivizma visoka, što je sukladno s dosadašnjim istraživanjima. Druga tvrdnja pokazuje kako 37,3% ispitanika neodlučno, odnosno niti se slaže niti se ne slaže. Tvrđnje koje se odnose na stereotipna razmišljanja počinitelja seksualnih delikata pokazuju zanimljive rezultate. Naime, tvrdnje „**Većina počinitelja seksualnih delikata nema bliske prijatelje**” te „**Počinitelji seksualnih delikata imaju poteškoće u stvaranju prijateljstva, čak i ako se jako potrude**” pokazuju kako se u prvoj tvrdnji 36,1% i u drugoj tvrdnji 37,3% ispitanika niti slaže niti ne slaže s navedenim tvrdnjama. Visok stupanj neslaganja postigle su tvrdnje „**Samo su neki počinitelji seksualnih delikata opasni**” sa 36,9% ispitanika te tvrdnja „**Većina počinitelja seksualnih delikata su neoženjeni muškarci**” sa 31,3% ispitanika, čime se vidi su da određeni stereotipi i dalje prisutni dok određeni nisu. Visok stupanj slaganja postigle su tvrdnje „**Sloboda počinitelja seksualnih delikata bi trebala biti pod strogim restrikcijama ostatak njihova života**” sa 29,2% ispitanika koji se slažu s tom tvrdnjom te „**Lokalna zajednica bi trebala biti informirana o detaljima počinitelja seksualnih delikata**” sa 36,1% koji se u potpunosti slažu s tom tvrdnjom.

Iz navedenih podataka su vidljivi podvojeni stavovi, s jedne strane rezultati pokazuju kako se ispitanici slažu sa uspjesima rehabilitacije i tretmana počinitelja seksualnih delikata dok s druge strane rezultati pokazuju slaganje sa stavovima o visokim stopama recidivizma, koje su u stvarnosti niske. Stereotipna razmišljanja su također pokazali kontradiktorne rezultate, odnosno pokazuju da su neki stereotipi i dalje duboko uvriježeni dok su neki na tragu da se iskorijene.

Naposljetku, visok rizik koji počinitelji seksualnih delikata predstavljaju javnosti su vidljivi u postotcima slaganja sa tvrdnjama po pitanju restrikcije i privatnosti podataka počinitelja gdje javnost smatra da veća ograničenja i kontrola nad počiniteljima rezultira većom sigurnošću društva (pojedinaca) od potencijalne viktimizacije.

8.1. Razlike u stavovima prema tretmanu i rehabilitaciji počinitelja seksualnih delikata s obzirom na spol, dob i razinu postignutog obrazovanja

Prvi problem istraživanja bio je utvrditi značajnost razlika u stavovima prema rehabilitaciji i tretmanu počinitelja seksualnih delikata s obzirom na spol. Pretpostavka je bila da će osobe muškog roda biti sklonije pozitivnijim stavovima nasprem osoba ženskog roda. Drugi problem istraživanja bio je uvrđiti značajnost razlika u stavovima prema rehabilitaciji i tretmanu počinitelja seksualnih delikata s obzirom na dob. Vezano uz taj problem, pretpostavka je bila da će osobe starije dobi biti sklonije negativnijim stavovima u odnosu na osobe mlađe dobi. Treći problem bio je utvrditi značajnost razlika u stavovima prema rehabilitaciji i tretmanu počinitelja seksualnih delikata s obzirom na postignutu razinu obrazovanja pri čemu se pretpostavlja kako će osobe osobe s nižom razinom postignutog obrazovanja imati negativnije stavove. Zbog narušene pretpostavke o normalnosti distribucije, proveden je neparametrijski test Kruskal-Wallis (Tablica 2).

Tablica 2. Prikaz osnovnih deskriptivnih podataka i rezultata na POS-u, podjela po spolu, dobnoj skupini i stupnju obrazovanja

		<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>MIN</i>	<i>MAX</i>	<i>Sk.</i>	<i>Kurt.</i>	<i>Kruskal-Wallis</i>
Spol	Ženski	173	61,82	11,932	31	91	0,019	-0,459	0,071
	Muški	59	62,73	10,733	40	87	0,489	-0,274	
Dobna Skupina	18-24	132	61,77	11,344	36	84	-0,013	-0,716	1,874
	25-34	48	60,13	12,803	31	89	0,159	-0,245	
	35-44	18	63,22	13,291	40	91	0,534	-0,194	
	45-54	13	62,85	9,633	51	87	1,293	2,307	
	55-64	14	64,14	11,870	45	85	0,257	-0,701	
	65+	7	63,29	7,952	51	76	0,078	0,451	
Razina postignutog obrazovanja	Osnovna škola	2	58,00	9,899	51	65			21,026*
	Trogodišnja škola	4	73,75	12,175	56	83	-1,679	2,901	
	Četverogodišnja škola	64	66,34	11,358	40	89	0,150	-0,698	
	Viša škola	8	69,13	12,710	57	91	0,990	-0,524	
	Preddiplomski studij	87	59,59	10,872	36	83	0,065	-0,803	
	Diplomski studij	62	58,82	10,994	31	78	-0,217	-0,401	
	Doktorski studij	5	58,80	10,733	49	75	0,985	-0,217	
	Ukupno	232	61,79	11,616	31	91	0,110	0,160	

Napomena: * $p < 0,05$; *Sk* = koeficijent asimetrije; *Kurt.* = zaobljenost raspodjele

Rezultati testa su utvrdili da je jedina statistički značajna razlika među skupinama prisutna u kategoriji obrazovanja ($H(6)=21,026$, $p<0,05$). Nije pronađena statistički značajna razlika na temelju spola ($H(2)=0,071$, $p>0,05$), niti dobi ($H(5)=1,874$, $p>0,05$) što znači da su prve dvije hipoteze odbačene. Sukladno tome, dobiveni rezultati nisu u skladu navedenih dosadašnjih istraživanja koji su pokazali statistički značajne razlike u dobi i spolu (istraživanje Pickett, Mancini i Mears, 2013, istraživanje Willis i suradnici, 2013, te istraživanje Constantinos, 2022). Odudaranje rezultata ovog istraživanja te rezultata inozemnih istraživanja se može objasniti kroz uzorak. Uzorak ovog istraživanja čine primarno mladi ljudi s višim stupnjom postignutog obrazovanja. Može se pretpostaviti da su to mladi ljudi koji su kritički orijentirani prema senzacionalističkim informacijama medija i/ili su upoznati sa različitim oblicima medija od kojih dobivaju empirijski dokazane informacije. Pretpostavlja se da razlike u spolu unutar ovog istraživanja nisu prikazale statistički značajne razlike zbog neravnomjernog udjela muškog i ženskog spola, ali može biti i posljedica uspješnih napora educiranja hrvatske javnosti o učincima rehabilitacije i tretmana počinitelja seksualnih delikata.

Na temelju deskriptivnih podataka, odnosno prosjeka odgovora na Skali percepcije počinitelja seksualnih delikata možemo zaključiti kako dobivena razlika na temelju stupnja obrazovanja upućuje na to da osobe s nižim stupnjem obrazovanja imaju negativnije stavove o rehabilitaciji i tretmanu počinitelja seksualnih delikata (trogodišnja škola $M=73,75$, $SD=12,175$; četverogodišnja škola $M=66,34$, $SD=11,358$; viša škola $M=69,13$, $SD=12,710$). Dobiveni rezultati potvrđuju treću hipotezu te potvrđuju rezultate dosadašnjih istraživanja (istraživanje Willis i suradnici, 2013, istraživanje Shackley i suradnici, 2014, istraživanje Constantinos, 2022).

8.2. Razlike u stavovima prema tretmanu i rehabilitaciji počinitelja seksualnih delikata s obzirom na vlastitu viktimizaciju i/ili viktimizaciju bližnje osobe

Tablica 3 pokazuje postoje li statistički značajne razlike u stavovima između ispitanika koji su bili žrtvom kaznenog djela i/ili je bliska osoba bila žrtvom kaznenog djela te ispitanika koji nisu bili žrtvom kaznenog djela i/ili nemaju blisku osobu koja je bila žrtvom kaznenog djela. Radi preglednosti, kaznena djela ubojstvo, seksualno nasilje i fizički napad su stavljeni u podgrupu nasilnih kaznenih djela; vandalizam, razbojništvo i krađa su stavljeni u podgrupu kaznenih djela protiv imovine te na kraju podgrupu ispitanika koji nisu bili/ne znaju blisku žrtvu kaznenog djela. Važno je naglasiti kako su vandalizam i razbojništvo kaznena djela s elementima nasilja, ali radi obrade podataka ovog istraživanja su kategorizirane isključivo kao kaznena djela imovine. Također, kao što je i prikazano u odjeljku opisa uzorka, određeni postotak ispitanika su imali više potvrdnih odgovora, odnosno označili su više kaznenih djela.

Važno je napomenuti da koeficijent asimetrije i zaobljenost raspodjele pokazuje kako distribucija nije normalna.

Tablica 3. Razlike u stavovima prema rehabilitaciji i tretmanu počinitelja seksualnih delikata između onih koji su bili žrtvom kaznenog djela i koji nisu bili žrtvom kaznenog djela te onih koji poznaju bližnju osobu koja je bila žrtvom kaznenog djela i onih koji ne poznaju bližnju osobu koja je bila žrtvom kaznenog djela

	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>MIN</i>	<i>MAX</i>	<i>Sk.</i>	<i>Kurt.</i>	<i>Kruskal-Wallis</i>
Bliska osoba nikad nije bila žrtva kaznenog djela	104	62,87	12,973	35	89	0,191	-0,684	2,742
Bliska osoba bila žrtva nasilnog kaznenog djela	25	62,04	11,512	43	83	0,190	2,193	
Bliska osoba bila žrtva kaznenog djela protiv imovine	69	59,55	11,275	31	91	0,011	0,122	
Bliska osoba bila žrtva nasilnog kaznenog djela i kaznenog djela protiv imovine	35	62,43	10,895	39	82	-0,107	-0,491	

	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>MIN</i>	<i>MAX</i>	<i>Sk.</i>	<i>Kurt.</i>	<i>Kruskal-Wallis</i>
Osoba nikad nije bila žrtva kaznenog djela	163	61,503	11,471	35	89	0,149	-0,508	2,313
Osoba bila žrtva nasilnog kaznenog djela	25	62,68	13,224	39	85	0,070	-1,199	
Osoba bila žrtva kaznenog djela protiv imovine	39	61,07	11,533	31	91	0,078	0,888	
Osoba bila žrtva nasilnog kaznenog djela i kaznenog djela protiv imovine	6	68,33	9,812	54	83	0,076	0,572	

*Napomena: *p<0,05; Sk =koeficijent asimetrije; Kurt.=zaobljenost raspodjele*

Rezultati testa pokazuju kako ne postoje statistički značajne razlike u stavovima prema rehabilitaciji i tretmanu počinitelja kaznenih djela kod ispitanika koji su bili žrtvom kaznenog djela i koji nisu bili žrtvom kaznenog djela te onih koji poznaju bližnju osobu koja je bila žrtvom kaznenog djela i onih koji ne poznaju bližnju osobu koja je bila žrtvom kaznenog djela. Sukladno tome, četvrta hipoteza je odbačena. Dobiveni rezultati također odudaraju od rezultata dosadašnjih istraživanja (Ferguson i Ireland, 2006 te Constantinos, 2022). Objašnjenje dobivenih rezultata ovog istraživanja su mnogobrojna; kaznena djela variraju po težini i vrsti što znatno utječe na stupanj viktimizacije. Iako uspoređivanje vlastite i tuđe viktimizacije nije produktivno, moramo obznaniti kako biti žrtva seksualnog nasilja i biti žrtva vandalizma nisu istoznačnice, odnosno ne podrazumijevaju iste posljedice navedenih kaznenih djela te drugačije utječu na stavove prema počiniteljima. Također, nepoznata nam je i činjenica jesu li ispitanici koji su bili žrtvom kaznenog djela prošli kroz terapijski proces uslijed čega mogu imati drugačije stavove prema rehabilitaciji i tretmanu u odnosu na ispitanike koji nisu prošli kroz terapiju.

9. OGRANIČENJA I DOPRINOSI PROVEDENOG ISTRAŽIVANJA

Kao i u svakom istraživanju, potrebno je biti svjestan i navesti ograničenja. U kontekstu istraživanja ovog diplomskog rada, ističe se nekoliko ograničenja. Prvo ograničenje je neravnomjerna zastupljenost ispitanika s obzirom na dob i spol. Kao što je navedeno, uzorak se primarno sastoji od ženskog spola (74,2%) od ukupno 233 ispitanika. Mladog stanovništvo (18-24 godine) čini gotovo 56,7% od ukupnog broja ispitanika, dok starije stanovništvo (45-54, 55-64, 65+ godina) čini sveukupno samo 14,6%. Obzirom da se do navedenih skupina nije uspjelo doprijeti u željenom broju, uzorak nije reprezentativan. Iduće ograničenje bi bio nedostatak vinjeta. Vinjete su istraživačke metode i tehnike koje se koriste pri istraživanju osjetljivih tema; bolje rečeno to su prikazi slučajeva koji omogućuju detaljan opis i bolje razumijevanje situacije pri čemu se kroz otvorene i zatvorene tipove pitanja istražuje mišljenje ispitanika. Navedeno ograničenje je bilo u skladu s pojedinim komentarima koju su ostavili ispitanici, kao na primjer “Ovo je vrlo škakljiva tema i mislim da zapravo većina stvari ovisi o situaciji i da je iznimno teško dati neke generalne odgovore” , “Nije svaki seksualni delikt isti. Sigurno da netko tko je seksualno uznemiravao nekoga ne mora biti jednako kažnjen kao i netko tko je silovao nekoga”, “Nisam za općenite odgovore, svaki slučaj za sebe traži odgovor.” i ostali koji aludiraju na potrebu za vinjetama pri ispitivanju stavova prema počiniteljima seksualnih delikata.

Kao najveći doprinos provedenog istraživanja se treba istaknuti kako je ova tema nedovoljno zastupljena u istraživačkom kontekstu u Republici Hrvatskoj. Odnos između percepcije javnosti i počinitelja seksualnih delikata je nedovoljno istražena tema koja jednako utječe na društvo i počinitelje. Na percepciju društva direktno utječe njihovo nedovoljno znanje o počiniteljima seksualnih delikata i senzacionalizirani naslovi medija kao glavni izvor informacija i činjenica o navedenim počiniteljima pri čemu se stvara preveliki strah od moguće viktimizacije; na počinitelje direktno utječe strah i stigmatizacija od strane društva pri čemu se, nakon izlaska na slobodu, nedovoljno uspješno reintegriraju i resocijaliziraju u društvo. Provedeno istraživanje služi kao plodno tlo i poticaj na buduća kvalitetnija i detaljnija istraživanja odnosa javnosti i počinitelja seksualnih delikata, kao i motivacija za istraživanje različitih fenomena koji se javljaju unutar teme diplomskog rada.

Preporuka za buduća istraživanja je da se istraživanje provede kroz duži vremenski period kako bi se ostvario pravi heterogeni uzorak, odnosno kako bi se ostvario reprezentativan uzorak. Sljedeća preporuka je uvođenje vinjeta ili dodatnog mjernog instrumenta kako bi se što preciznije obuhvatili stavovi javnosti prema počiniteljima seksualnih delikata. Posebice se stavlja naglasak na vinjete jer omogućuje bolji uvid u sličnosti i razlike u stavovima javnosti kod slučajeva različitih kaznenih djela protiv spolne slobode te kaznenih djela protiv spolnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta.

10. ZAKLJUČAK

Rezultati provedenog istraživanja su pokazali da kod hrvatske javnosti prevladava podvojeno mišljenje, odnosno stavovi o rehabilitaciji i tretmanu počinitelja seksualnih delikata. Unatoč prisutnim netočnim stereotipima i mitovima, hrvatska javnost je većinski izrazila slaganje sa uspješnim učincima rehabilitacije i tretmana.

Nadalje, pronađena je statistički značajna povezanost između razine postignutog obrazovanja i stavova prema rehabilitaciji i tretmanu počinitelja seksualnih delikata, ali nije pronađena statistički značajna povezanost između dobi, spola, vlastite viktizacije i/ili viktimizacije bližnje osobe i stavova prema rehabilitaciji i tretmanu počinitelja seksualnih delikata. Takvi rezultati se mogu pripisati činjenici da uzorak većinski čine ženske osobe mlađe dobi s višom razinom postignutog obrazovanja. Rezultati upućuju na važnost osvještavanja prisutnih stereotipa kod ispitanika te važnosti edukacije javnosti o počiniteljima seksualnih delikata radi uklanjanja stereotipičnih razmišljanja.

Znanost opovrgava postojeće mitove i stereotipe počinitelja seksualnih delikata dok ih mediji jednako snažno pokušavaju održati uvriježenima u društvu. Važno je da se javnost sve češće i kroz različite oblike medija informira o uspješnosti rehabilitacije i tretmana počinitelja te da se prikažu načini na koje društvo može utjecati kako bi se spriječio recidivizam počinitelja seksualnih delikata. Javna percepcija ima iznimno važan utjecaj na zakonodavne vlasti, sudove i socijalnu politiku zbog čega je važno da društvo donosi odluke temeljem znanstveno dokazanih činjenica, a ne senzacionalističkih vijesti.

11. LITERATURA

1. Becker, J.V. (1988). The effects of child sexual abuse on adolescent sex offenders. In G.E. Wyatt & G.J. Powell (Eds.), *Lasting effects of child sexual abuse* (pp. 193- 207). Newbury Park, CA: Sage Publications.
2. Bošnjak, T. (2018). *Tretman počinitelja seksualnih delikata* (Diplomski rad). Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:158:227569>.
3. Burton, D.L., Miller, D.L., Shill, C.T. (2002). A social learning theory comparison of the sexual victimization of adolescent sexual offenders and nonsexual male delinquents. *Child Abuse and Neglect*, 26, 893-907.
4. Constantinos, T., Fotini, M., Aikaterini, S., Maria, M. (2022). The Greek version of the Perceptions Of Sex Offenders Scale: Preliminary psychometric evaluation and sociodemographic differences. *Kriminologija & socijalna integracija*, 30 (2), 167-187. <https://doi.org/10.31299/ksi.30.2.2>.
5. Corabian, G. (2012). *Collateral Effects of the Media on Sex Offender Reintegration: Perceptions of Sex Offenders*. Thesis. Canada: University of Alberta.
6. Corabian, G., Hogan, N. (2012). *Collateral Effects of the Media on Sex Offender Reintegration: Perceptions of Sex Offenders, Professionals, and the Lay Public*. *Sexual Offender Treatment*, 7(2), 10.
7. Davison, G.C., Neale, J.M. (2002). *Psihologija abnormalnog doživljavanja i ponašanja*. Jasterabrsko: Naklada Slap.
8. Ferguson, K., Ireland, C. A. (2006). Attitudes towards sex offenders and the influence of offence type: a comparison of staff working in a forensic setting and students. *The British Journal of Forensic Practice*, 8, 10–19.
9. Grove, M. G., Meehl, P. E. (1996). Comparative efficiency of informal and formal prediction procedures: The clinical-statistical controversy. *Psychology, Public Policy and Law*, 2, 293-323.

10. Hancock, V. (2019). Clinicians' Attitudes Toward Sex Offender Treatment. Doctoral dissertation. SAD: Walden University. Preuzeto s:
<https://scholarworks.waldenu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=9077&context=dissertation>
[s.](#)
11. Harper, C. A., Hogue, T. E. (2014). Measuring public perceptions of sex offenders: Reimagining the Community Attitudes Toward Sex Offenders scale. *Psychology, Crime and Law*. DOI: 10.1080/1068316X.2014.989170.
12. Hummel, P., Thomke, V., Oldenburger, H.A., Specht, F. (2000). Male adolescent sex offenders against children: Similarities and differences between those offenders with and those without a history of sexual abuse. *Journal of Adolescence*, 23, 305-317.
13. Kafka, M.P. (1995). Sexual impulsivity. In E. Hollander & D.J. Stein (Eds.), *Impulsivity and aggression* (pp. 201-228). Chichester, England: John Wiley & Sons.
14. Kafka, M.P. (2003). Sex offending and sexual appetite: The clinical and theoretical relevance of hypersexual desire. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 47 (4), 439-451.
15. Kazneni zakon. Narodne novine br. 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21.
16. Kercher, G., Long, L. (1991): *Supervision and treatment of sex offenders*. Texas: Sam Houston State University.
17. Kjelsberg, E., Loos, L. (2008). Conciliation or Condemnation? Prison Employees' and Young Peoples' Attitudes Towards Sexual Offenders. *International Journal of Forensic Mental Health*, 7(1), 95-103.
18. Kovčo-Vukadin, I. (2003). Stigmatizacija počinitelja seksualnih delikata. U: V. Grozdanić (ur.), *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci* (str. 819-842). Rijeka: Pravni fakultet Sveučilišta u Rijeci.
19. Kraljević, J. (2013). Stav o silovanju i podržavanje mitova o silovanju (Diplomski rad). Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:261334>.

20. Lemezina, I. (2016). Obilježja mladih počinitelja seksualnih delikata na području grada Zagreba (Diplomski rad). Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:158:207070>.
21. Levenson, J. S., Grady, M. D., Leibowitz, G. (2016). Grand Challenges: Social justice and the need for evidence-based sex offender registry reform. *Journal of Sociology and Social Welfare*, 43(2), 3–38.
22. Lösel, F., Schmucker, M. (2005). The effectiveness of treatment for sexual offenders: A comprehensive meta-analysis. *Journal of Experimental Criminology* vol. 1, 117–146 <https://doi.org/10.1007/s11292-004-6466-7>.
23. Malinen, S., Willis, G. M., Johnston, L. (2014). Might informative media reporting of sexual offending influence community members' attitudes towards sex offenders? *Psychology, Crime & Law*, 20(6), 535–552. <https://doi.org/10.1080/1068316X.2013.793770>.
24. Maloić, S. (2021). Utjecaj mitova i stereotipa na postupanje društva prema počiniteljima seksualnih delikata. *Kriminologija & socijalna integracija*, 29 (2), 268-290. <https://doi.org/10.31299/ksi.29.2.4>.
25. Marfan, K. (2021). Racionalni i iskustveni pristup donošenju odluke budućih stručnjaka o spremnosti na rad s počiniteljima seksualnih kaznenih djela (Diplomski rad). Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:158:861258>.
26. Marshall, W.L., Eccles, A. (1993). Pavlovian conditioning processes in adolescent sex offenders. In H.E. Barbaree, & W. L. Marshall (Eds.), *The juvenile sex offender* (pp. 118-142). New York: Guilford Press.
27. Mužinić, L., Vukota, Lj. (2010): *Tretman seksualnih delinkvenata i zaštita zajednice*. Zagreb: Medicinska naklada.
28. O'Connor, D. (2008). Attributions and Cognitive Closure: Stereotypes of Perpetrators and Victims of Child Sexual Abuse. *The Osprey Journal of Ideas and Inquiry*, 7(13), 1-33.
29. Orečić, J. (2022). Stavovi društva prema počiniteljima seksualnih delikata (Završni rad). Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:199:224176>.

30. Papec, M. (2022). Seksualno nasilje prema muškarcima (Diplomski rad). Preuzeto s <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:158:557137>.
31. Pavlović, Š. (2012): Kazneni zakon. Rijeka: Libertin naklada, Biblioteka prava i zakoni.
32. Pickett, J. T, Mancini, C., Mears, D. P. (2013). Vulnerable victims, monstrous offenders, and unmanageable risk: Explaining public opinion on the social control of sex crime. *Criminology: An Interdisciplinary Journal*, 51(3), 729–759. <https://doi.org/10.1111/1745-9125.12018>.
33. Popović, S. (2017). Analiza online komentara vijesti o seksualnom zlostavljanju djece: uloga izvještavanja u podržavanju stavova o seksualnom zlostavljanju i stereotipa o žrvama i počiniteljima. U: V. Car i M. Matović (ur.), 7. regionalna znanstvena konferencija Vjerodostojnost medija "Mediji, novinarstvo i ljudska prava" : zbornik radova. (str. 105-126). Zagreb: Fakultet političkih znanosti.
34. Sahlstrom, K. J., Jeglic, E. L. (2008). Factors affecting attitudes toward juvenile sex offenders. *Journal of Child Sexual Abuse*, 17, 180–196. <https://doi.org/10.1080/10538710801916705>.
35. Schultz, C. (2014). The Stigmatization of Individuals Convicted of Sex Offenses: Labeling Theory and The Sex Offense Registry. *Research Journal of Justice Studies and Forensic Science*, 2(4), 64-81.
36. Shackley, M., Weiner, C., Day, A., Willis, G. W. (2013). Assessment of public attitudes towards sex offenders in an Australian population. *Psychology, Crime & Law*, 20(6), 1–20. <https://doi.org/10.1080/1068316X.2013.793772>.
37. Stinson, J.D. (2006). The Causes of Sex Offending (Doktorska disertacija, University of Arizona, SAD). Preuzeto s https://repository.arizona.edu/bitstream/handle/10150/194853/azu_etd_1697_sip1_m.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
38. Willis, G. M., Malinen, S., Johnston, L. (2013). Demographic differences in public attitudes towards sex offenders. *Psychiatry, Psychology & Law*, 20(2), 230–247. <https://doi.org/10.1080/13218719.2012.658206>.

39. Yates, P. M. (2013). Treatment of sexual offenders: Research, best practices, and emerging models. *International Journal of Behavioral Consultation and Therapy*, 8(3-4), 89–95.
<https://doi.org/10.1037/h0100989>.